

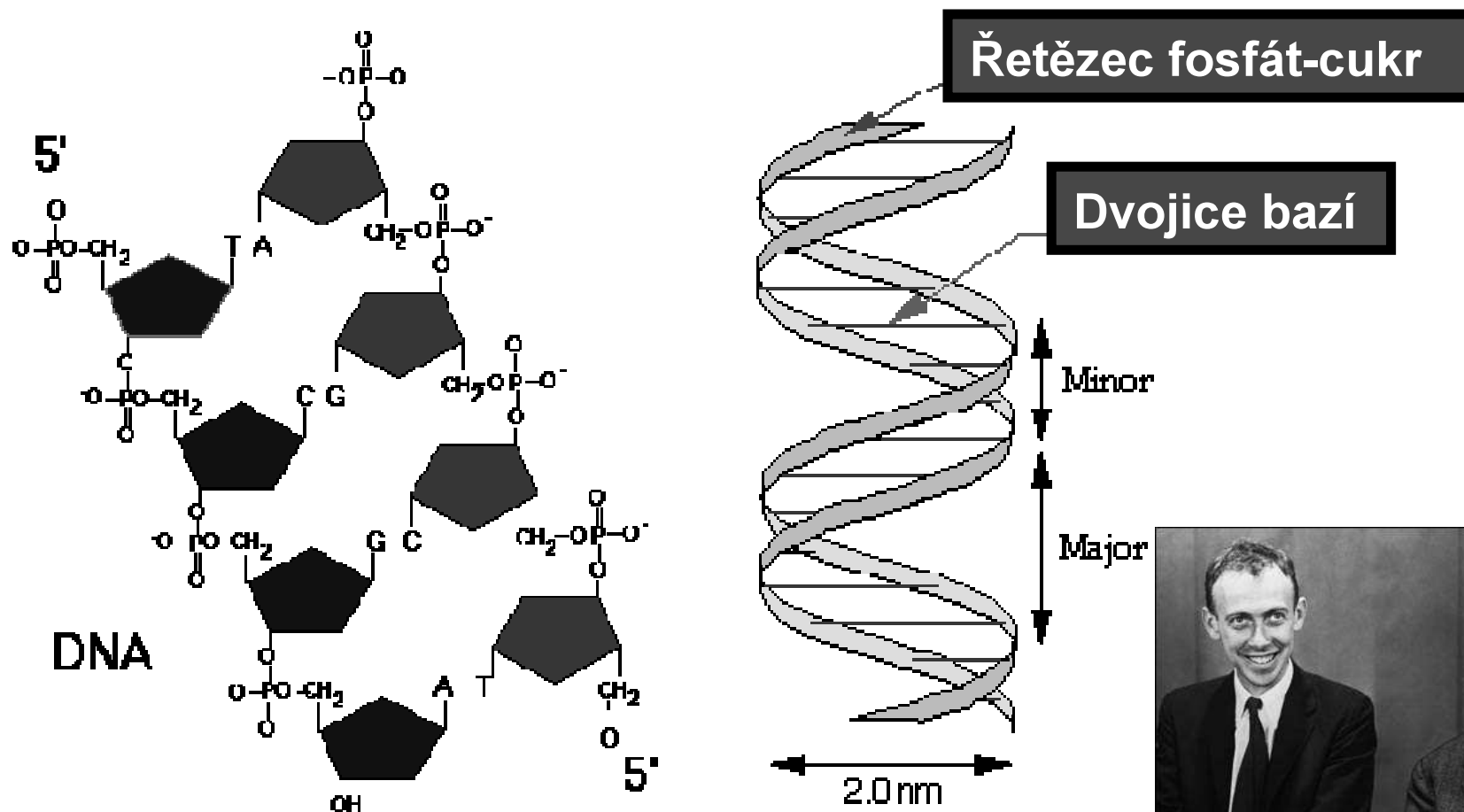
Základní poznatky o struktuře genomu

Primární a sekundární struktura DNA

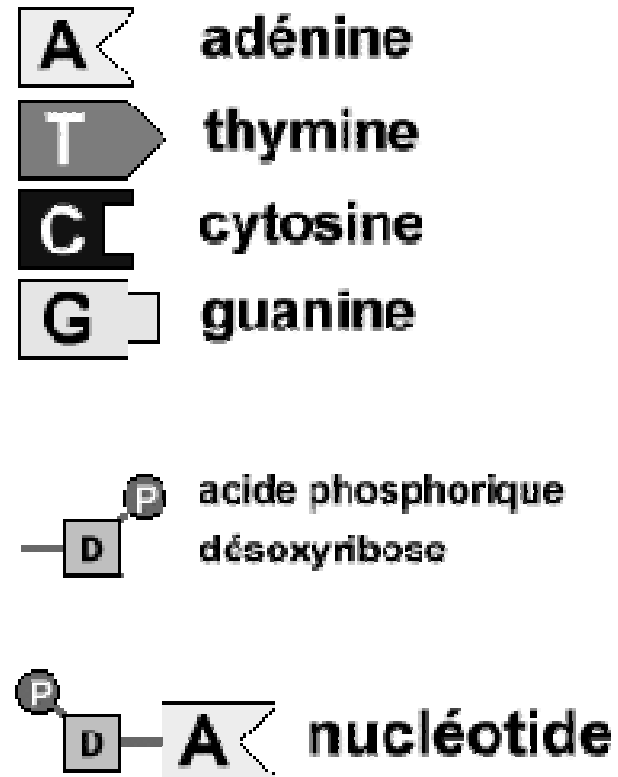
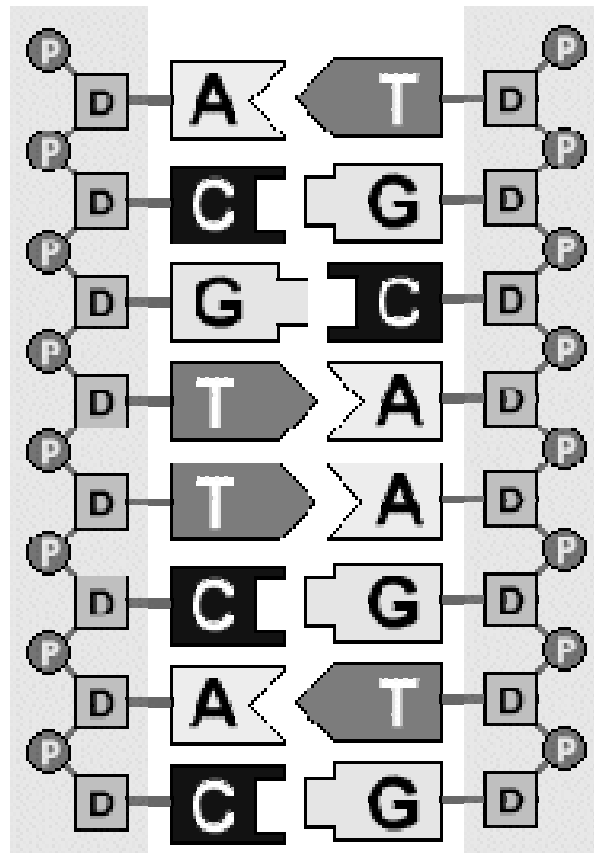
Nukleosom a chromatinové vlákno

Chromosomy a genom

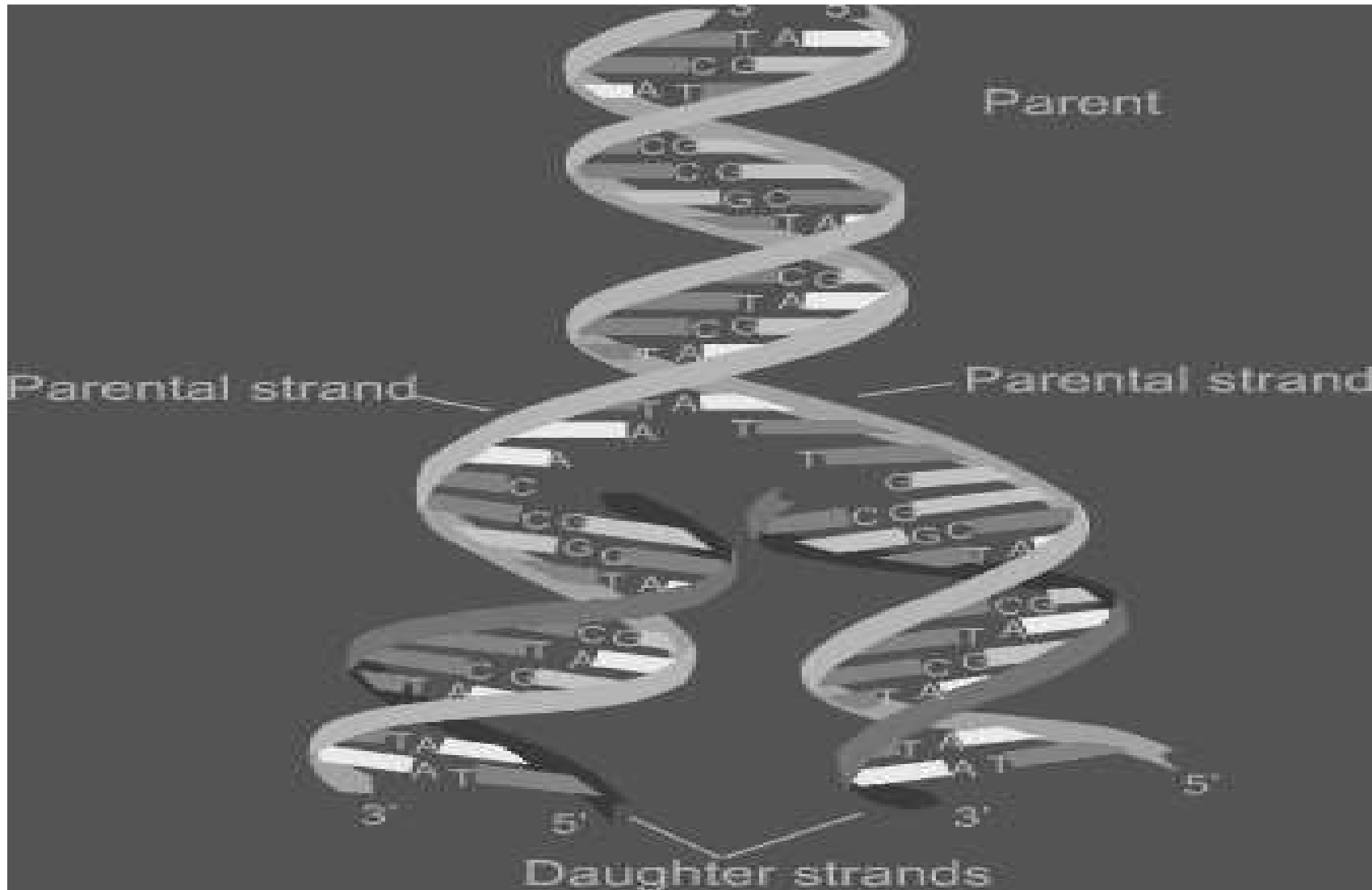
Primární a sekundární struktura DNA

Komplementarita DNA umožňuje replikaci

Replikace DNA

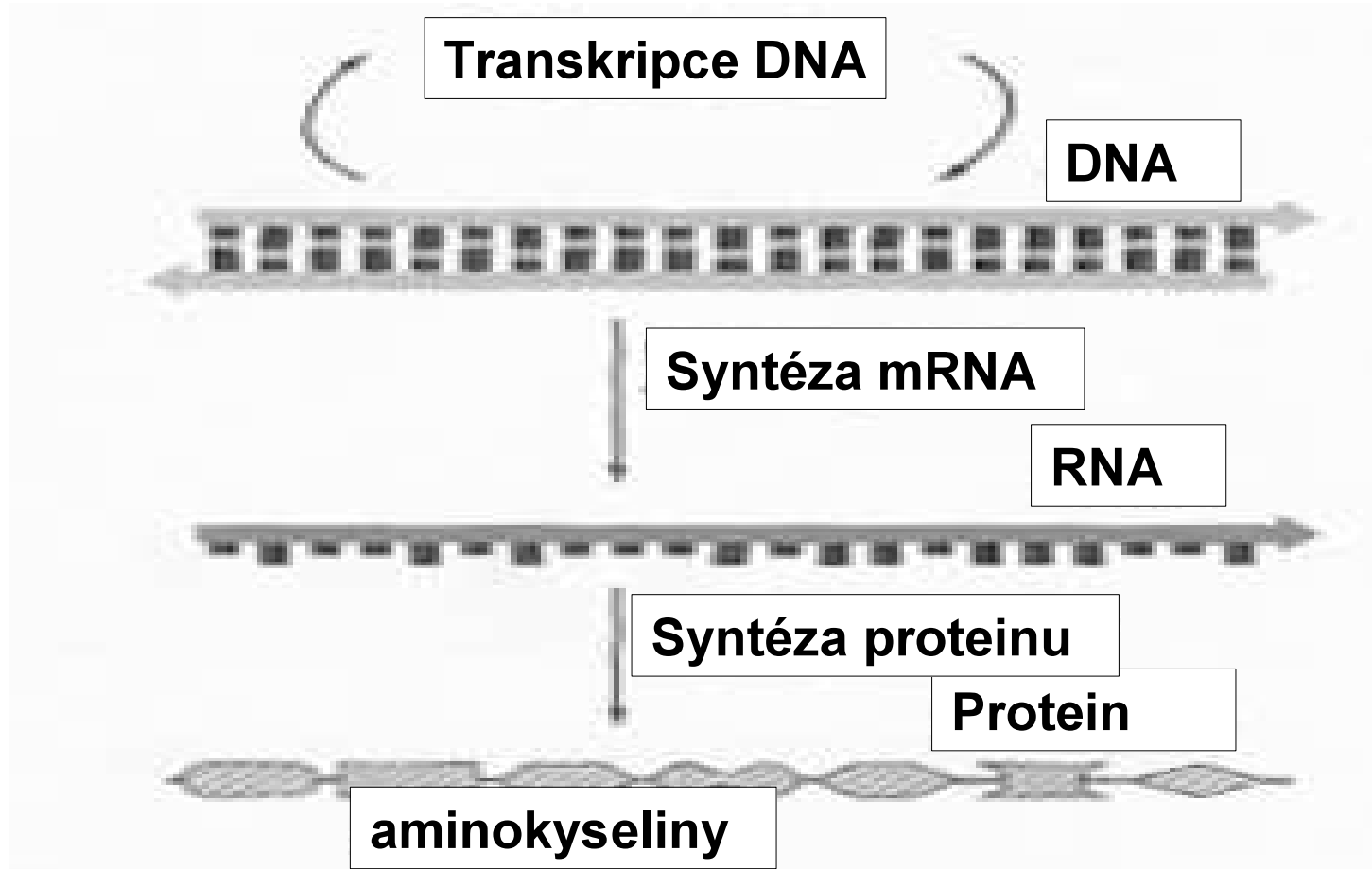
DNA koduje aminokyseliny

Genetický kód je system pravidel, které přiřazují posloupnost nukleotidů v DNA aminokyselinám. Tento kód je využit v živých buňkách a je universální.

Vznik kódu je předmětem teorií:

- 1) afinita aminokyselin k jejich tripletům – možná se dříve syntéza děla přímo, tj. bez tRNA
- 2) vývoj prostřednictvím selekce tak, aby byl co nejmenší počet chyb (mutací)

Od DNA k proteinu

mRNA koduje aminokyseliny

1st position (5' end) ↓	2nd position				3rd position (3' end) ↓
	U	C	A	G	
U	Phe Phe Leu Leu	Ser Ser Ser Ser	Tyr Tyr STOP STOP	Cys Cys STOP Trp	U C A G
C	Leu Leu Leu Leu	Pro Pro Pro Pro	His His Gln Gln	Arg Arg Arg Arg	U C A G
A	Ile Ile Ile Met	Thr Thr Thr Thr	Asn Asn Lys Lys	Ser Ser Arg Arg	U C A G
G	Val Val Val Val	Ala Ala Ala Ala	Asp Asp Glu Glu	Gly Gly Gly Gly	U C A G

Kód je

-degenerovaný
(existuje $4^3=64$ komb.)

-skryté mutace

-stop kodon (UAG,
UGA, UAA)

-důležitá je fáze čtení

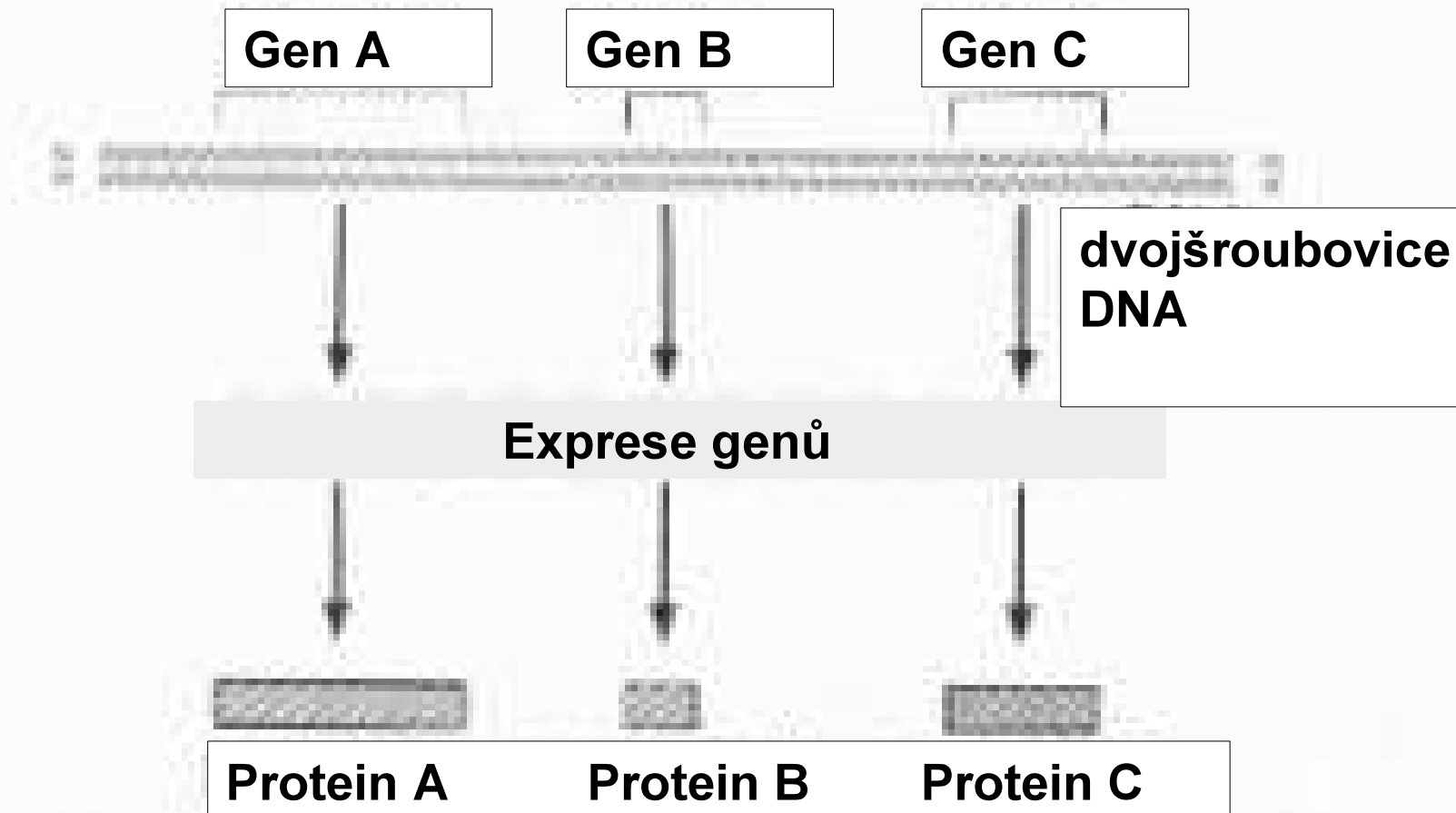
-variace:

-mykoplasma (UGA
je tryptofan)

-bičíkovci (UAG je
glutamin)

-candida (CUG –
Serin)

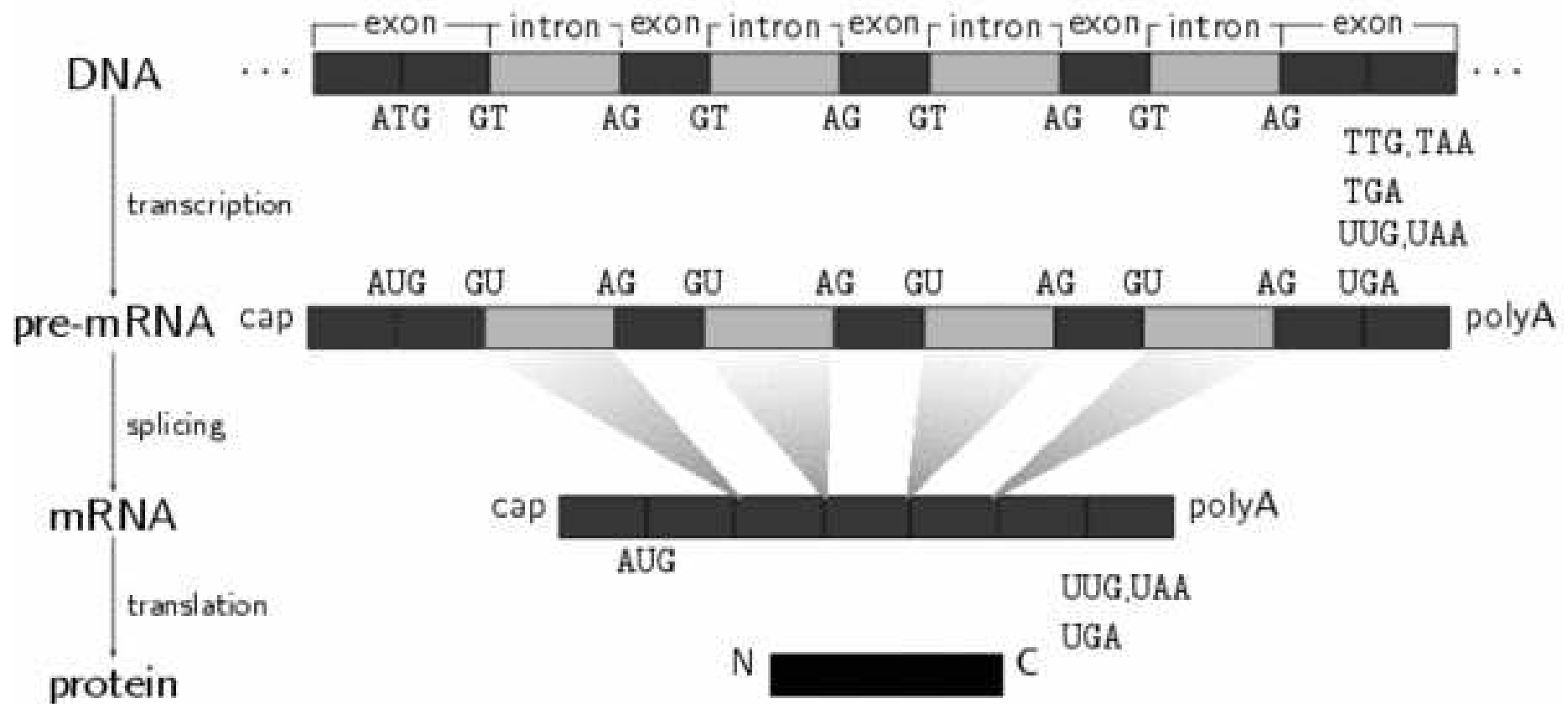
Genetická informace v DNA

Sestřih – u eukaryot

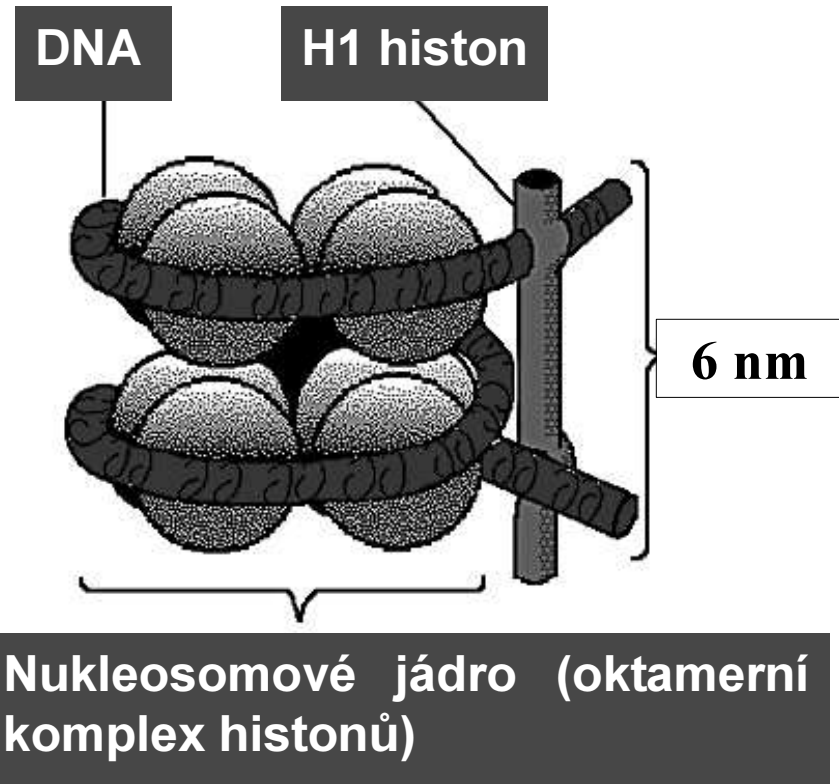
Splice sites are locations on DNA at boundaries of

- exons (which code for proteins)
- introns (which do not)

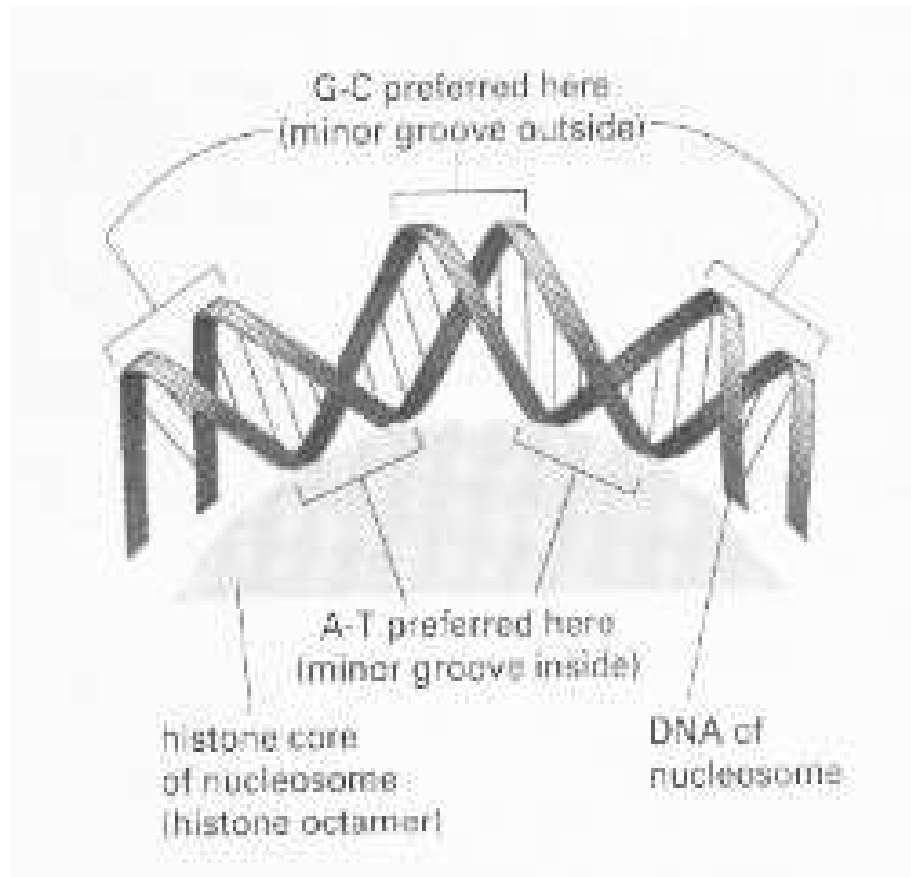
Nukleosom

Histony (H2A a H2B) a (H3 a H4) tvoří dimery, ty tvoří tetramery a dohromady pak vzniká oktamer

Roger Kornberg, 1974

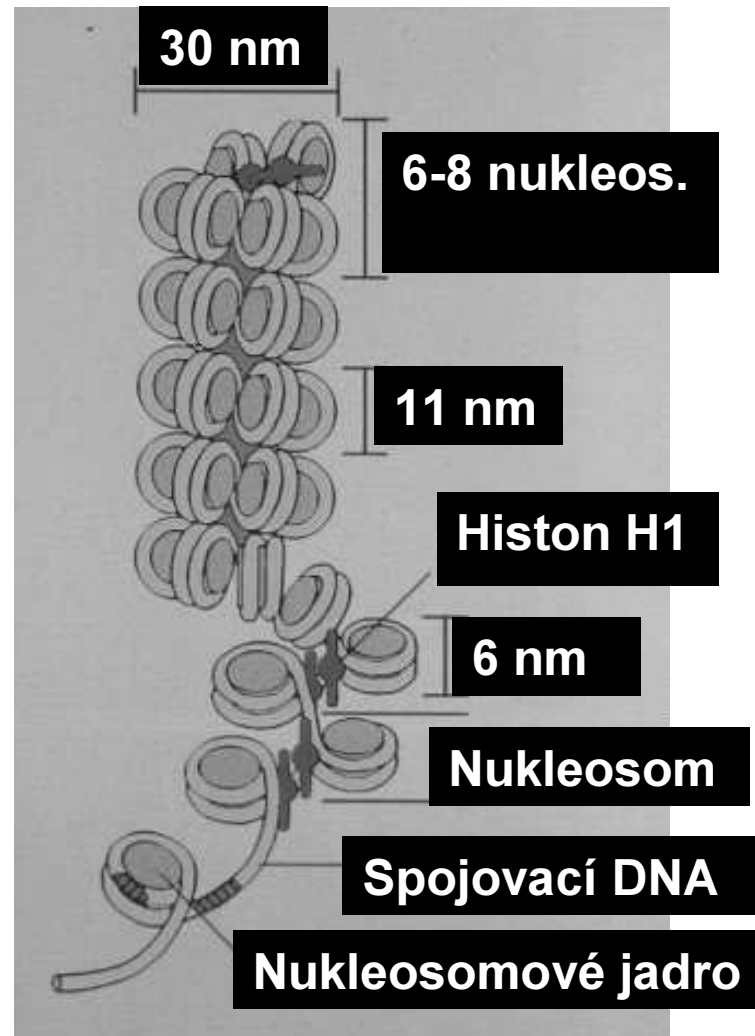
Vazba DNA k histonům nukleosomu

Na nukleosom připadá zhruba 200 bp, z toho 146 bp se točí 1.65 krát kolem histonového jádra

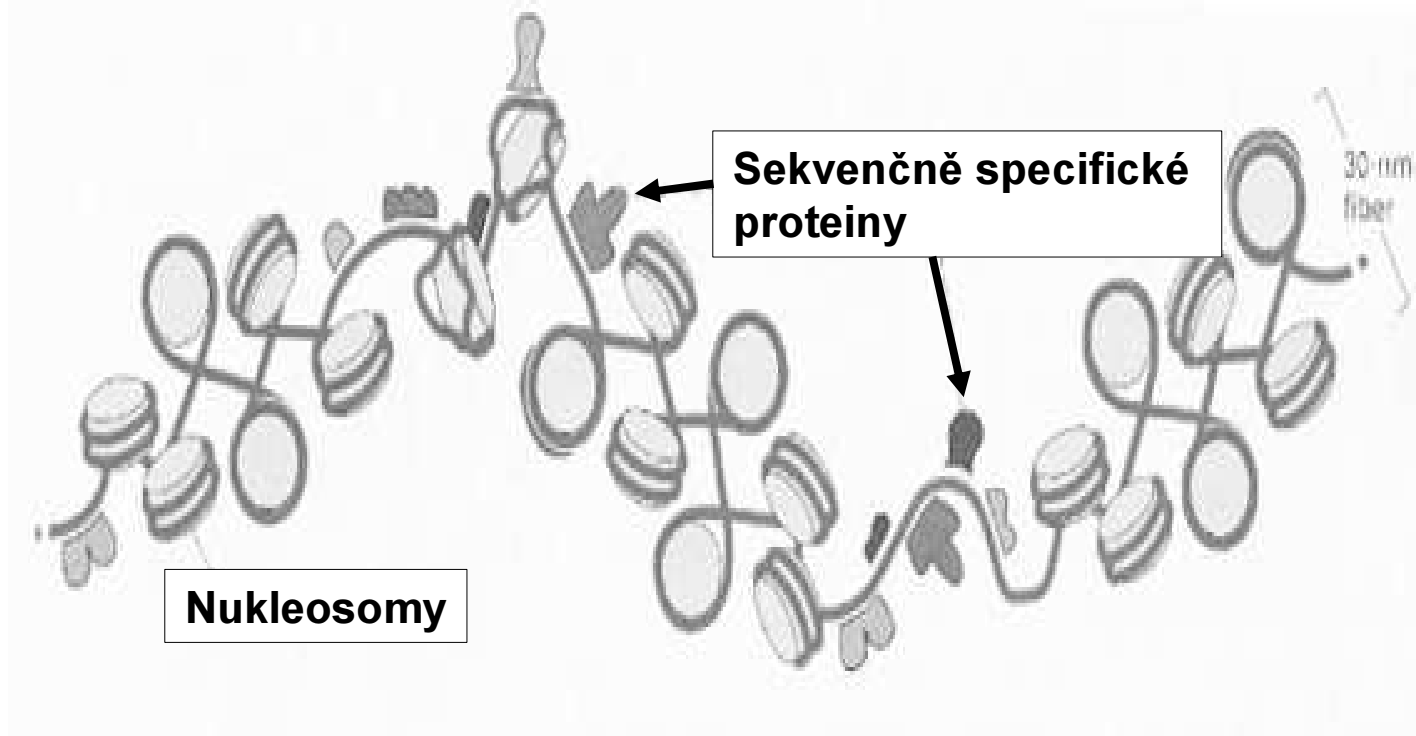
Vazba deformuje malý žlábek DNA, snadněji se deformují A-T páry (preferenční pozice na DNA; většinou volně).

Chromatinové vlákno

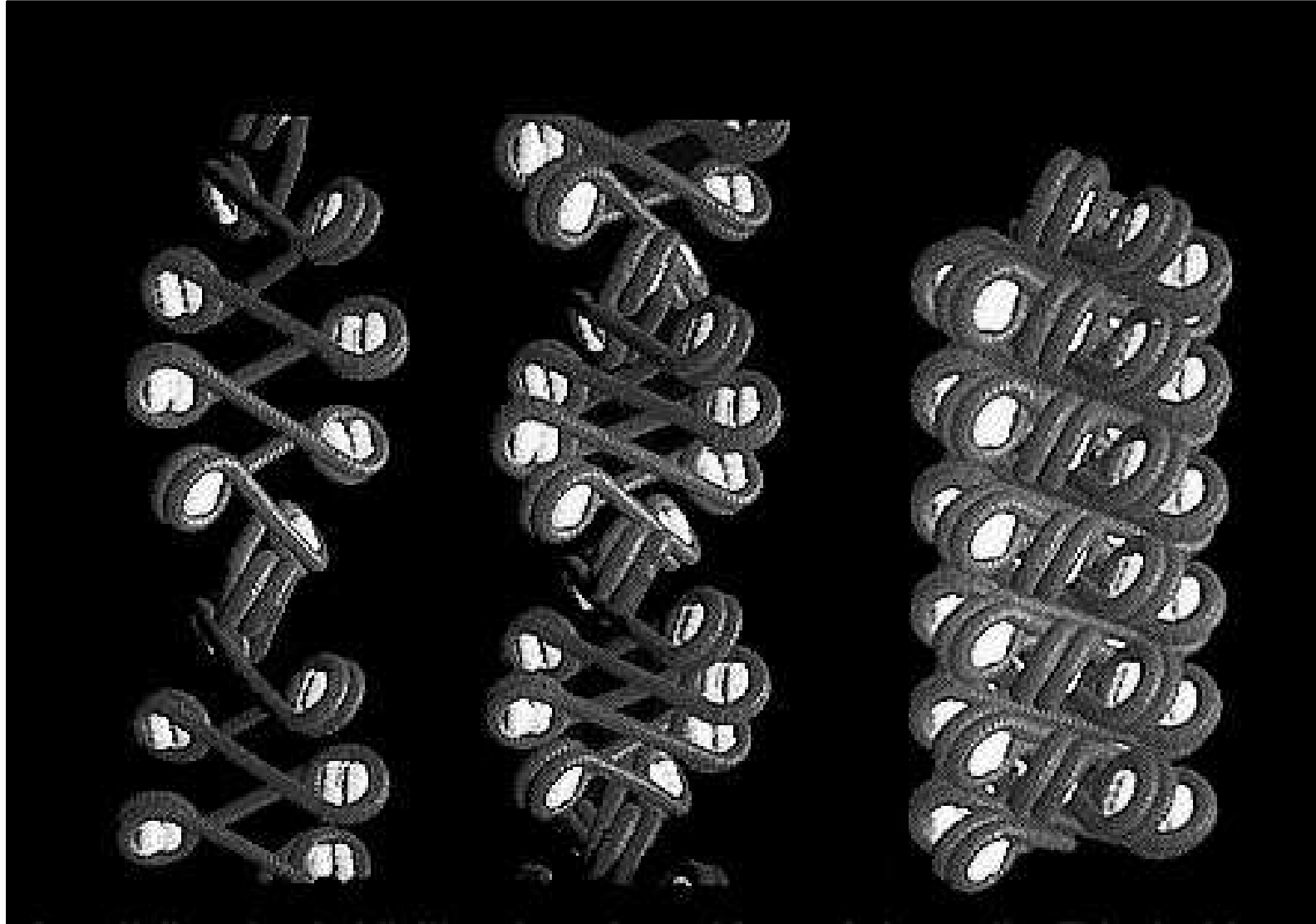

Chromatinové vlákno

30-nm chromatinové vlákno s nukleosomy a navázanými proteiny

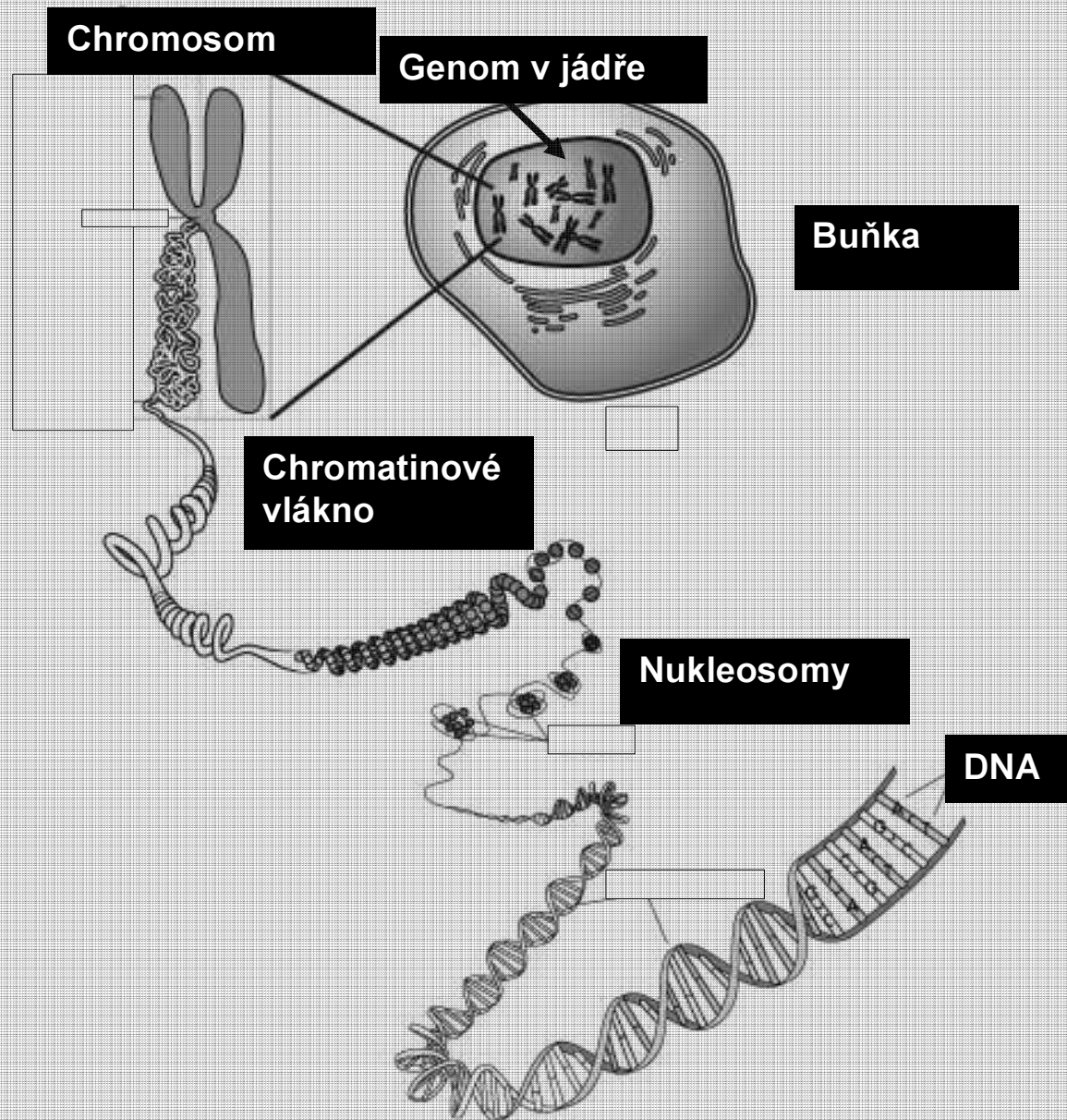
Struktura chromatinu

**Roztažená a částečně roztažená
forma chromatinu**

**Kondensovaná forma
forma chromatinu**

DNA, nukleosomy, chromatin, chromosom a genom

Chromosomy

Úvod - mitotické a interfázní chromosomy

Barvení chromosomů (klasika, FISH)

Významné elementy chromosomů

CT a jejich části jsou disjunktní

Subdomény CT

Chromosom jako náhodný polymer

Nenáhodná vnitřní struktura CT

Chromosomy-složení

Chromosom obsahuje jedinou molekulu DNA spojenou s proteiny:

- a) 5 druhů molekul histonů – proteiny bohaté na lysina a arginin – proto s pozitivním nábojem. Proto se vážou silně s negativně nabitými fosfátovými skupinami DNA***
- b) různé proteiny nehistonové povahy- většinou jsou to transkripční faktory***

Chromosomy-struktura

Interfáze vs mitóza – stupeň kondenzace, v mitóze dobře viditelné

V S-fázi dochází k syntéze DNA, a proto v mitóze pozorujeme chromosomy duplikované, složené ze dvou sesterských chromatid spojených v centromerické oblasti

V oblasti centromery jsou přítomny proteiny kinetochory, které se vážou na vlákna dělicího vřeténka

Ramena se označují p-raménko (kratší) a q-raménko

Barvení Giemsou zviditelní sérii pruhů (tzv. G-pruhy)

Chromosomy-počty

Všechna zvířata mají charakteristický počet chromosomů ve svém těle, tzv. diploidní počet ($2n$)

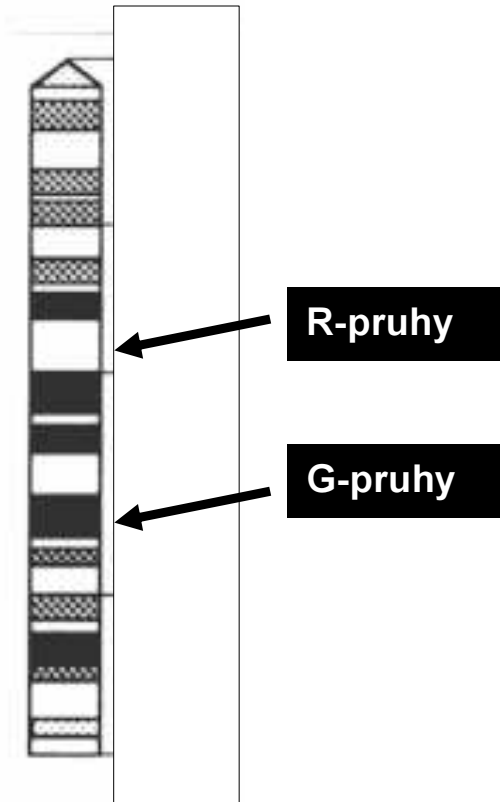
Ty se vyskytují jako homologní páry, každý z páru byl získán od jednoho z rodičů

Pohlavní buňky obsahují haploidní počet chromosomů

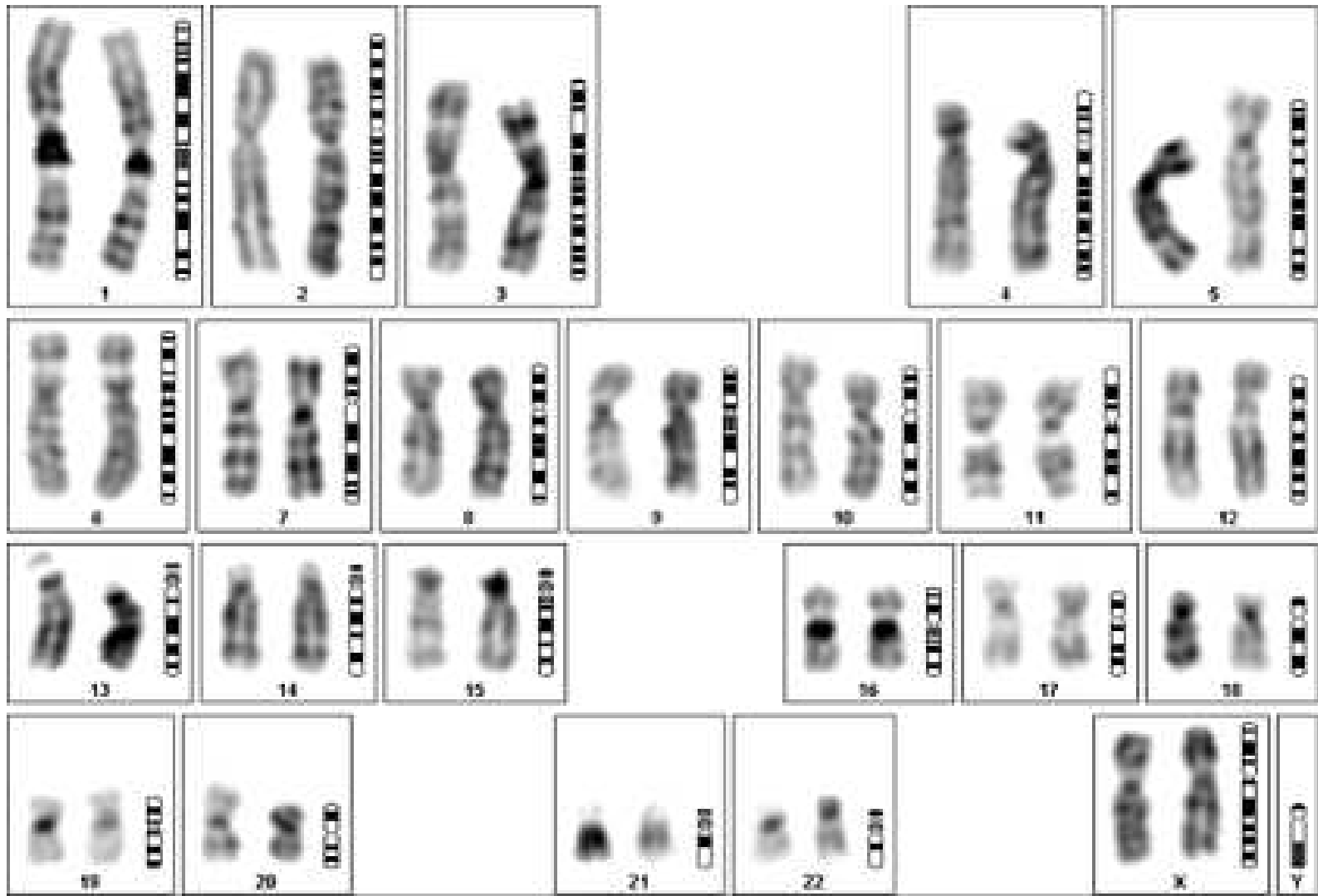
Chromosomy-počty

Člověk	46
Myš	40
<i>Drosophila melanogaster</i>	8
Mikroskopický červ <i>Caenorhabditis elegans</i>	12
Kvasinky (<i>Sacharomyces cerevisie</i>)	32
<i>Arabidopsis thaliana</i> (rostlina)	10
Žába <i>Xenopus laevis</i> (jižní Afrika)	36
Pes	78
Kuře	78
Pšenice	20
Mravenec <i>Myrmecia pilosula</i>	2
Červ <i>Parascaris equorum</i>	2
Rak <i>Cambarus clarkii</i>	200
Přeslička rolní <i>Equisetum arvense</i>	216

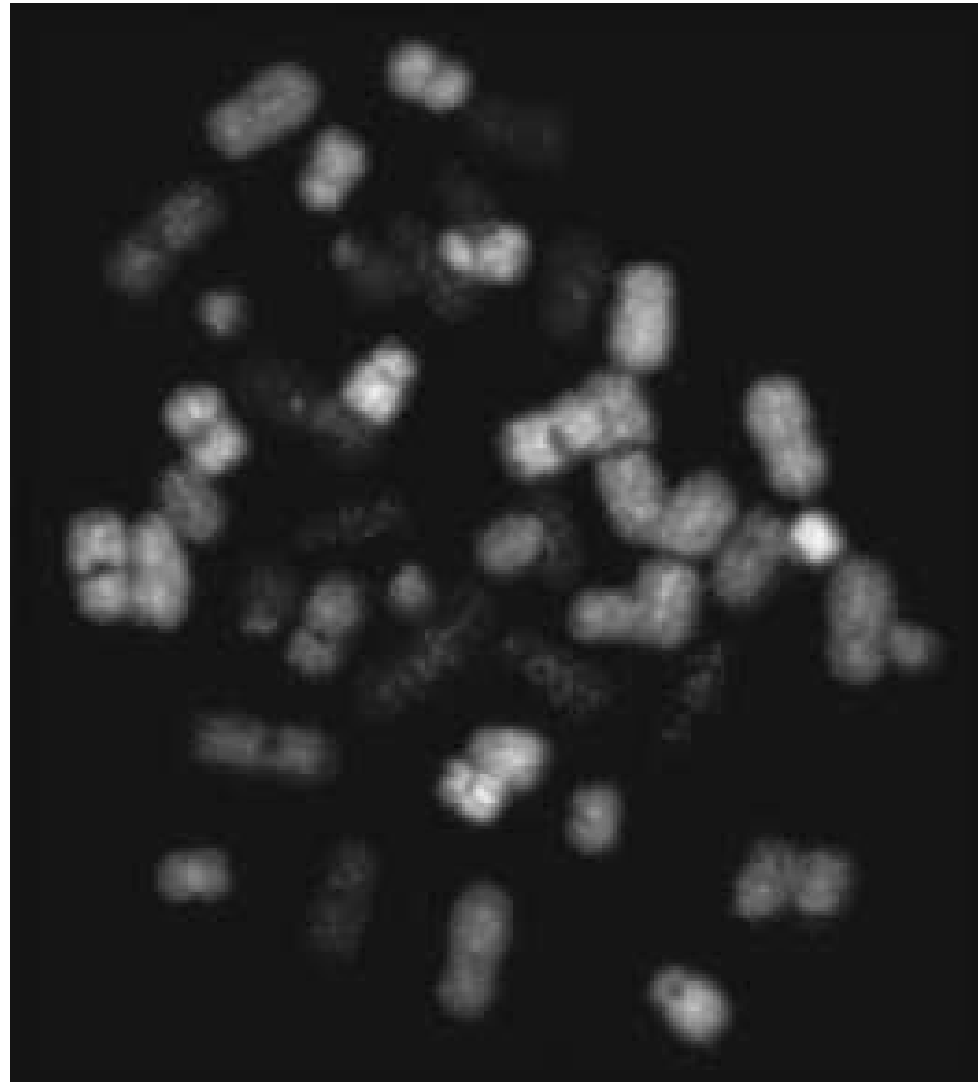
Klasické barvení chromosomů

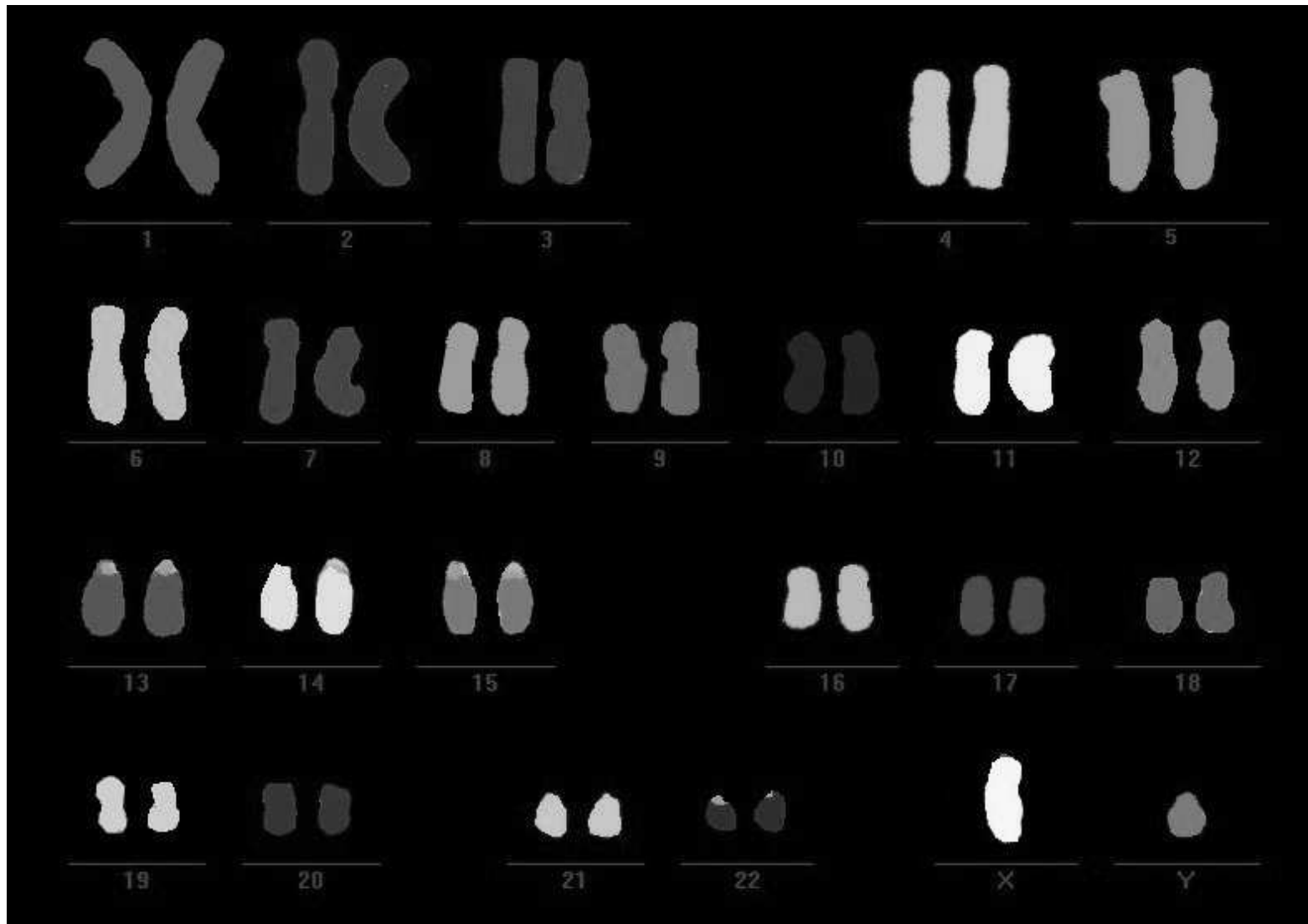
Barvení chromosomů - G-banding

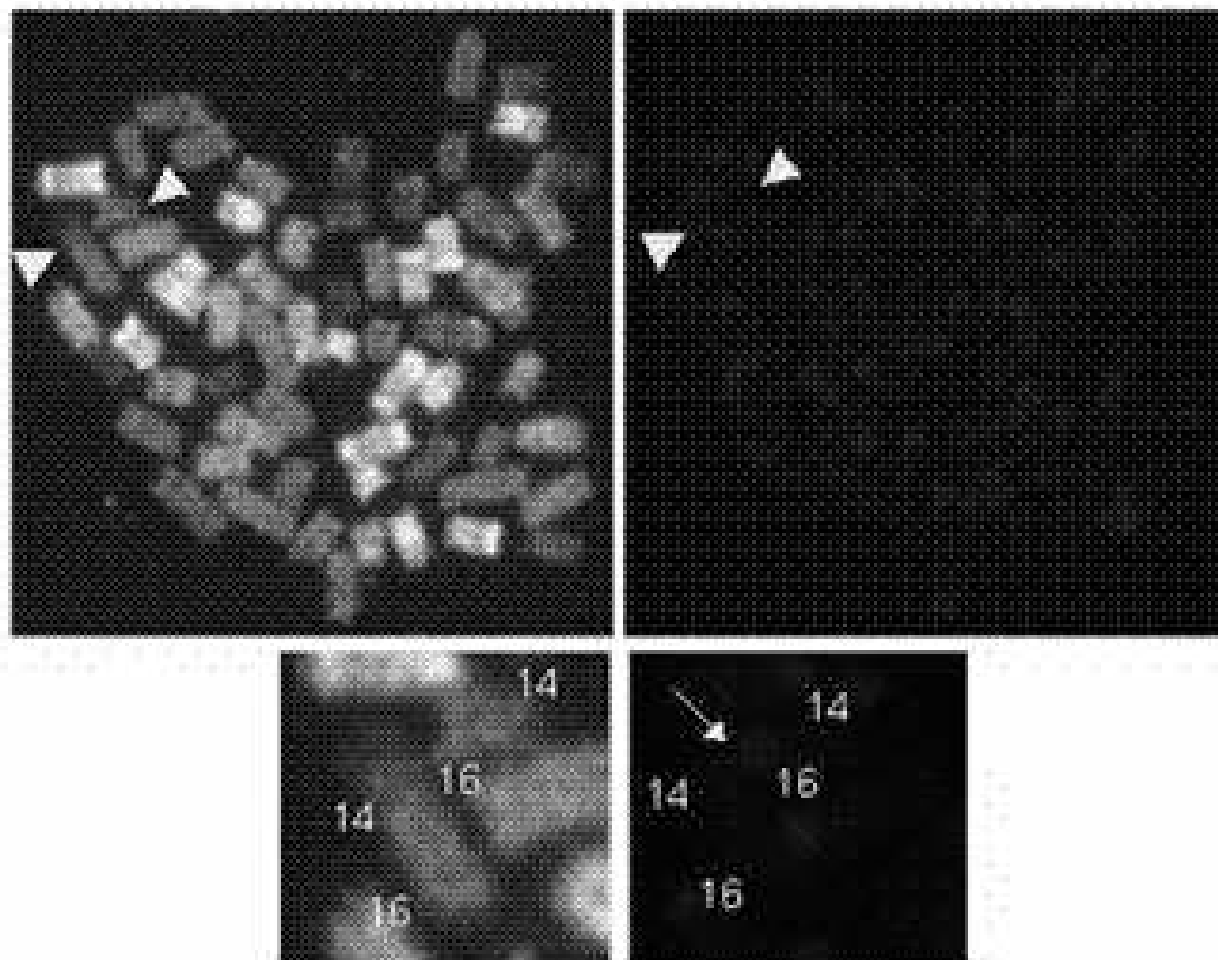
Lidské chromosomy obarvené pomocí multicolor FISH

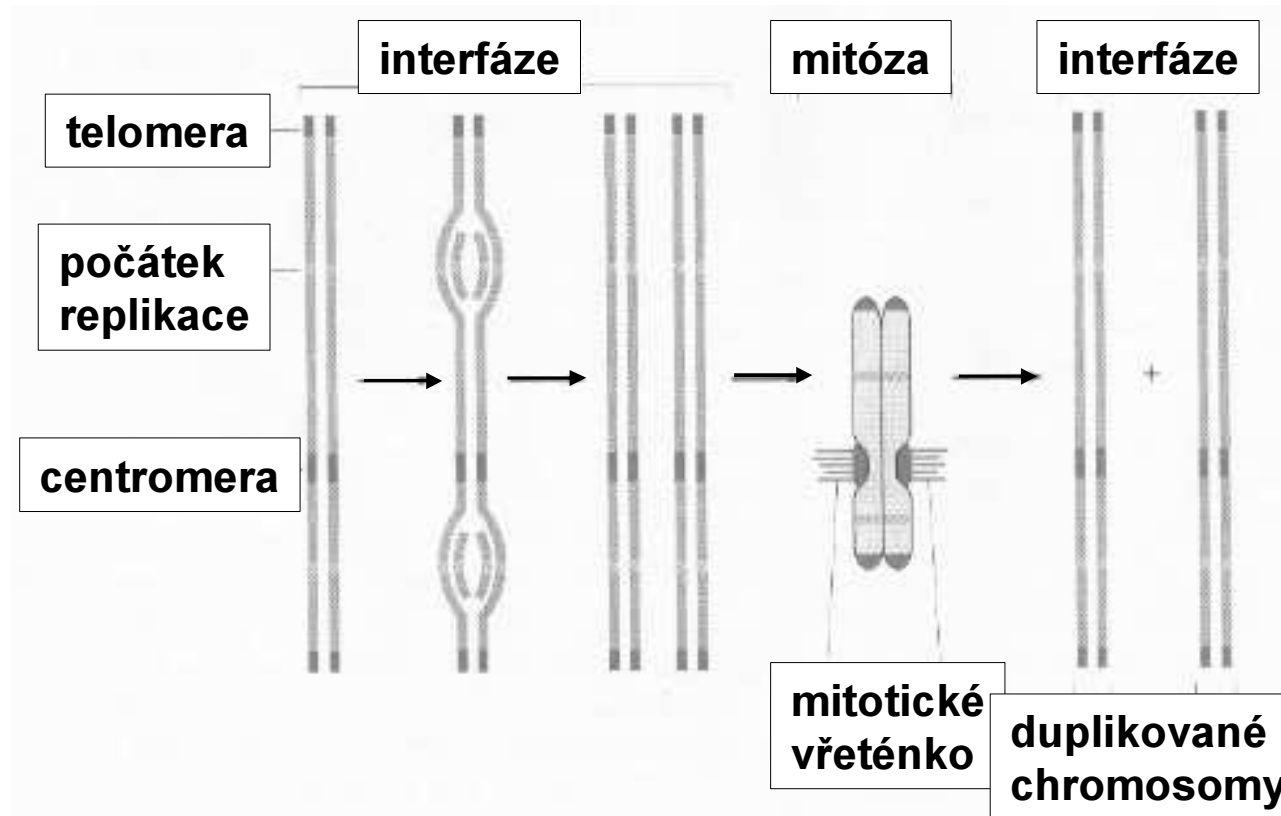
Lidské chromosomy obarvené pomocí multicolor FISH

Translokace detekovaná pomocí m-FISH

Významné sekvence na chromosomech

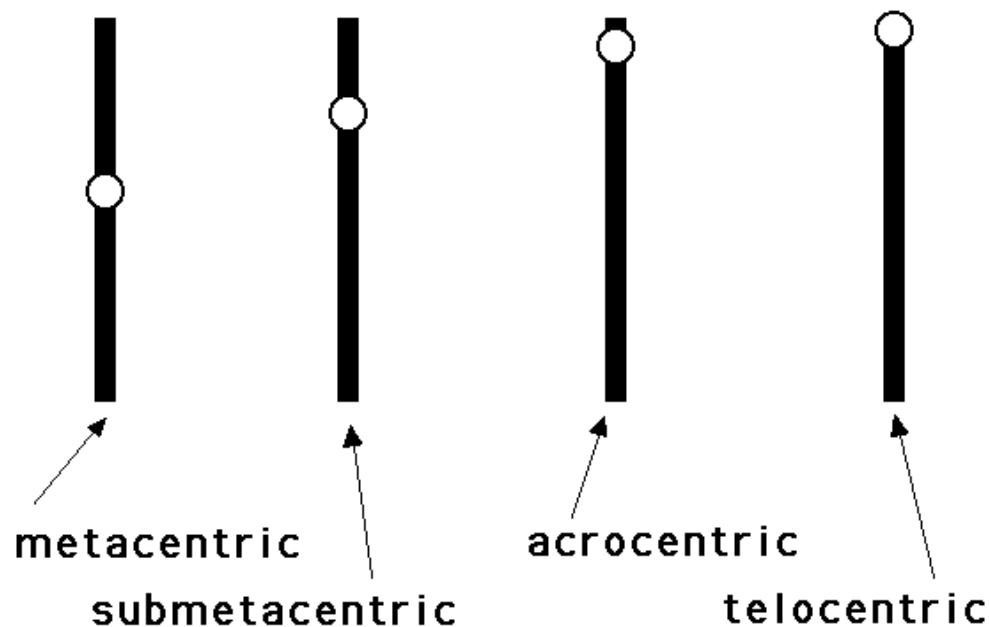
Na chromosomech rozlišujeme:

telomery (konce chromosomů obsahující sekvence zajišťující zachování délky chromosomu)

centromery (účastní se při segregaci chromosomů v mitóze)

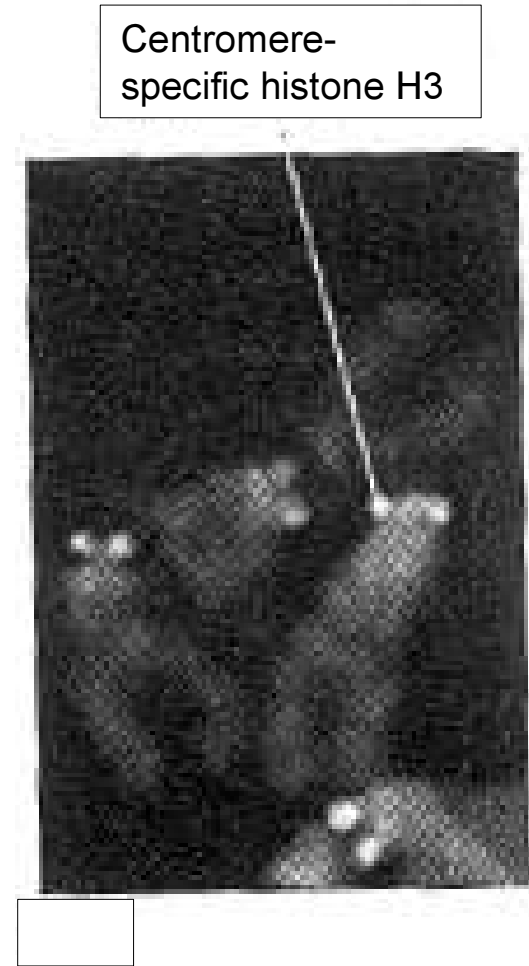
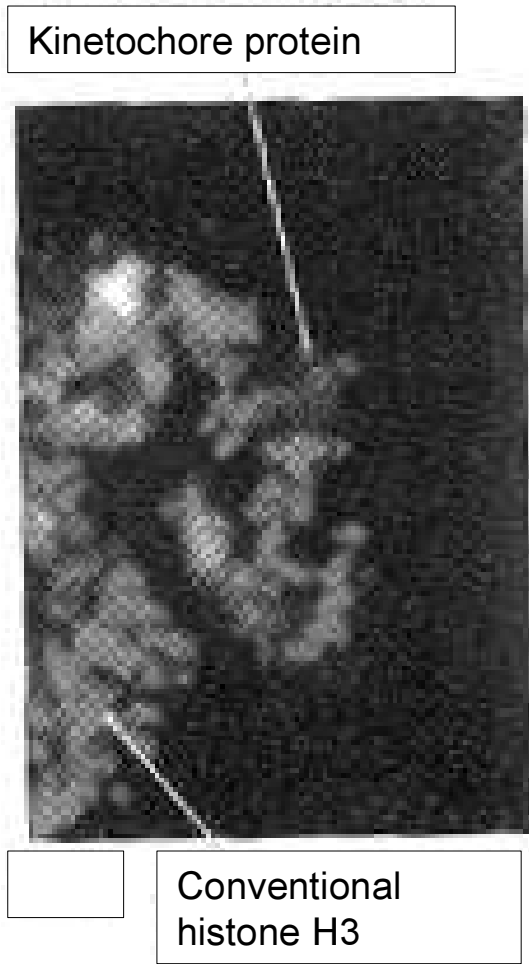
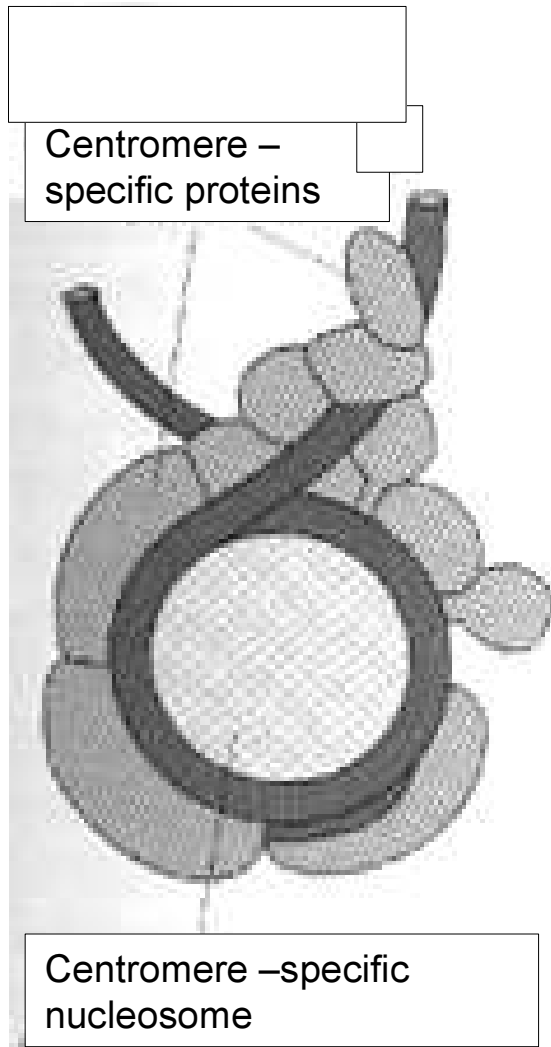
počátky replikace (více míst, kde začíná replikace)

Typy chromosomů podle umístění centromery

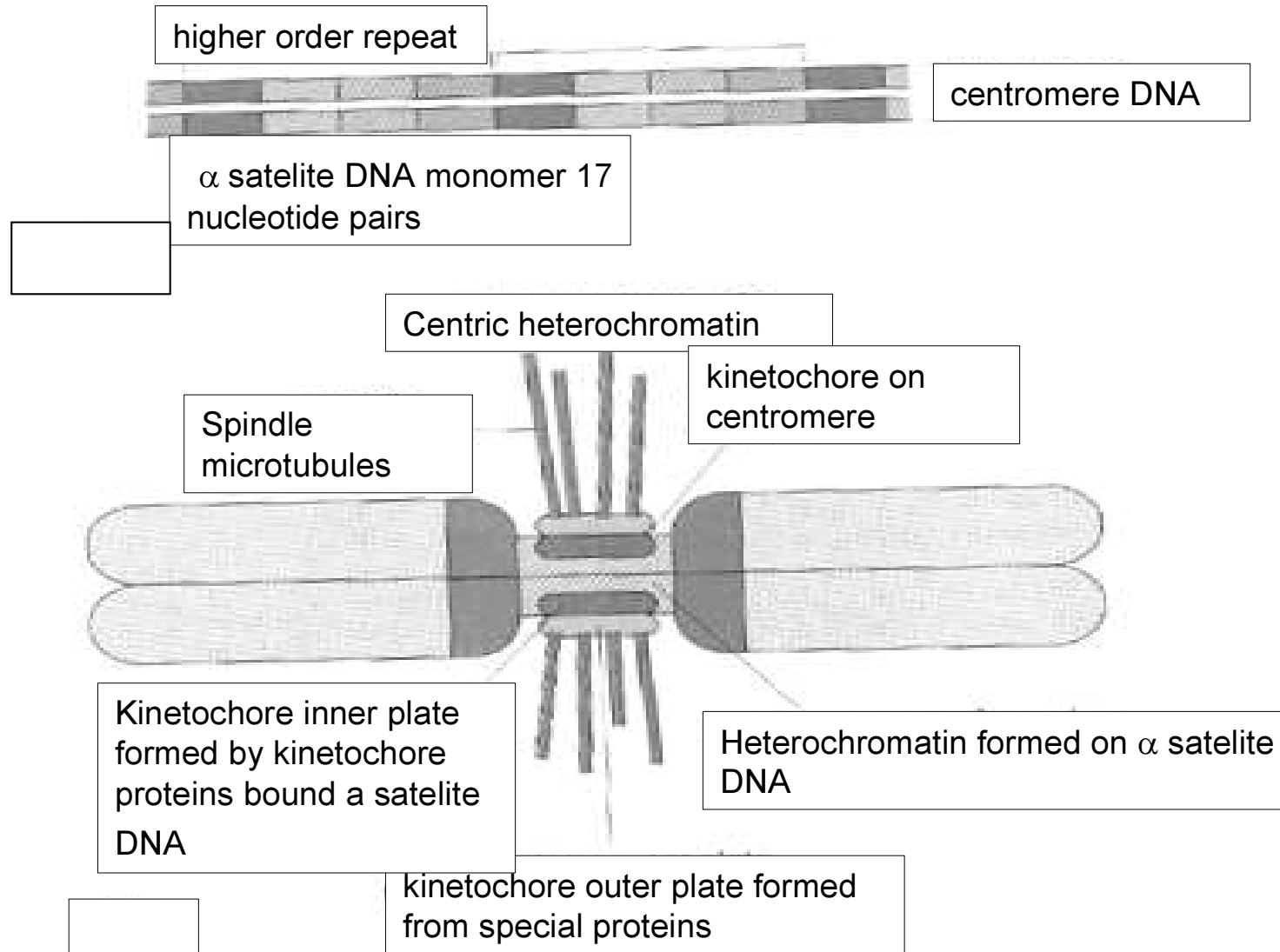

Centromery – identifikovatelné jako místa konstriktce, v nichž jsou chromatidy spojeny k sobě, odpovědné za segregaci CT, fixovány na určité místo v CT, mají určitou sekvenci. Tyto sekvence mohou být stejné nebo podobné pro více CT.

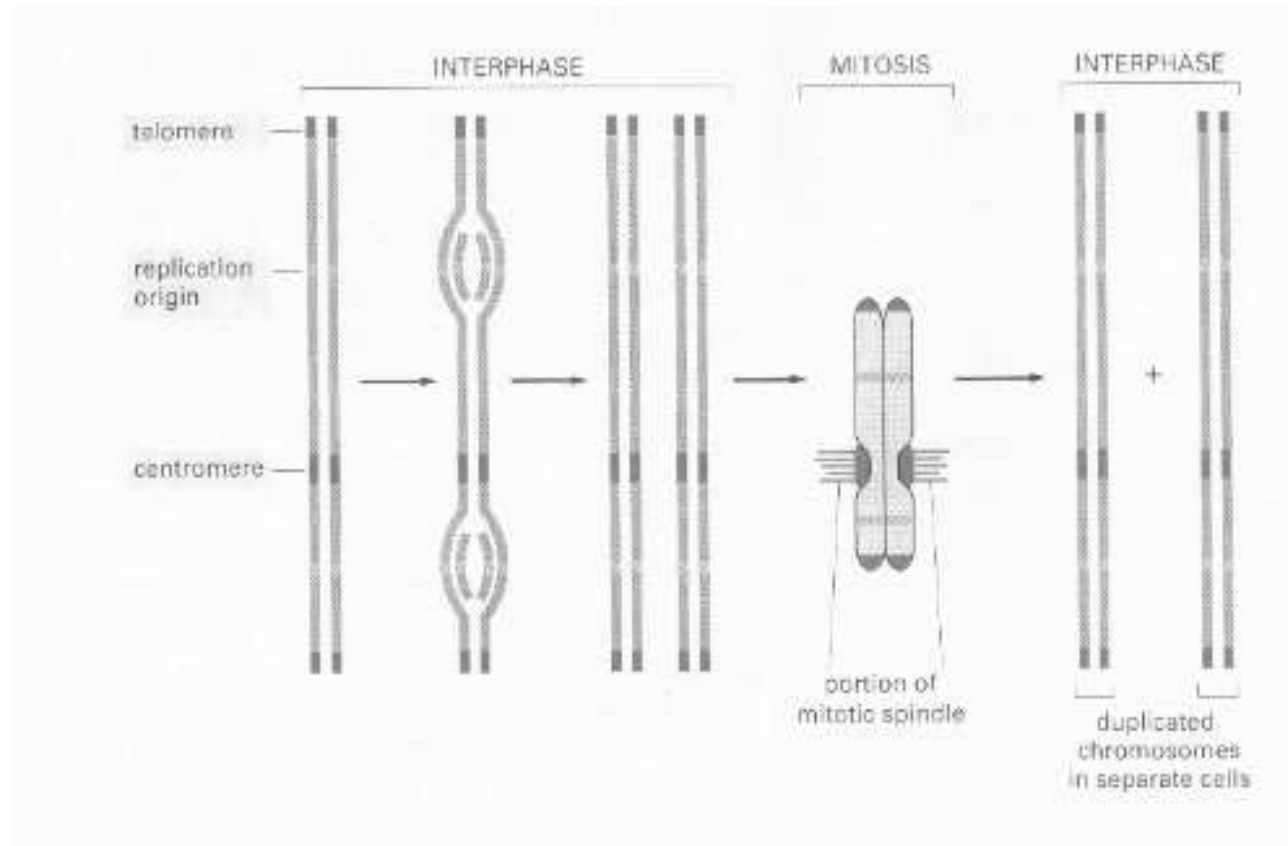
Centromery mají odlišné histony

Struktura centromery

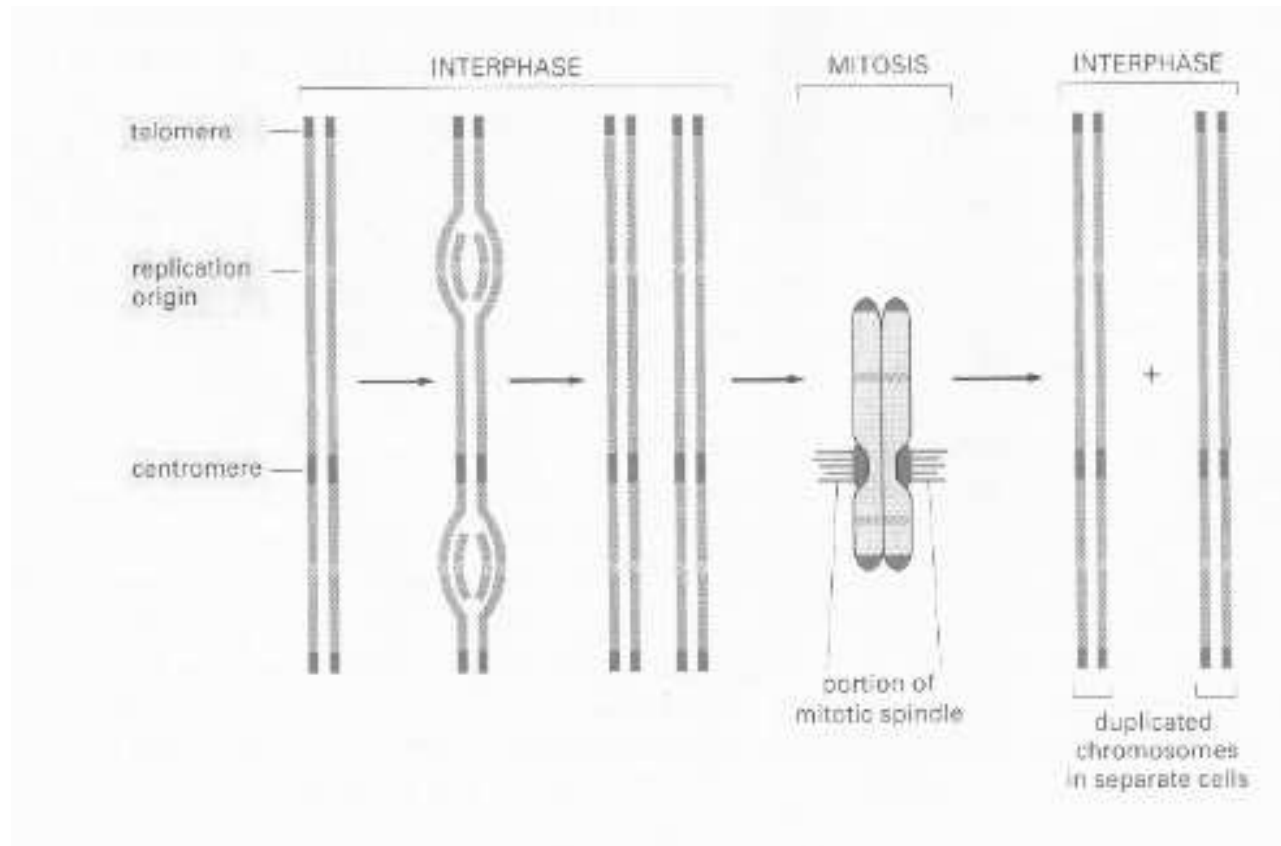

Významné sekvence na chromosomech

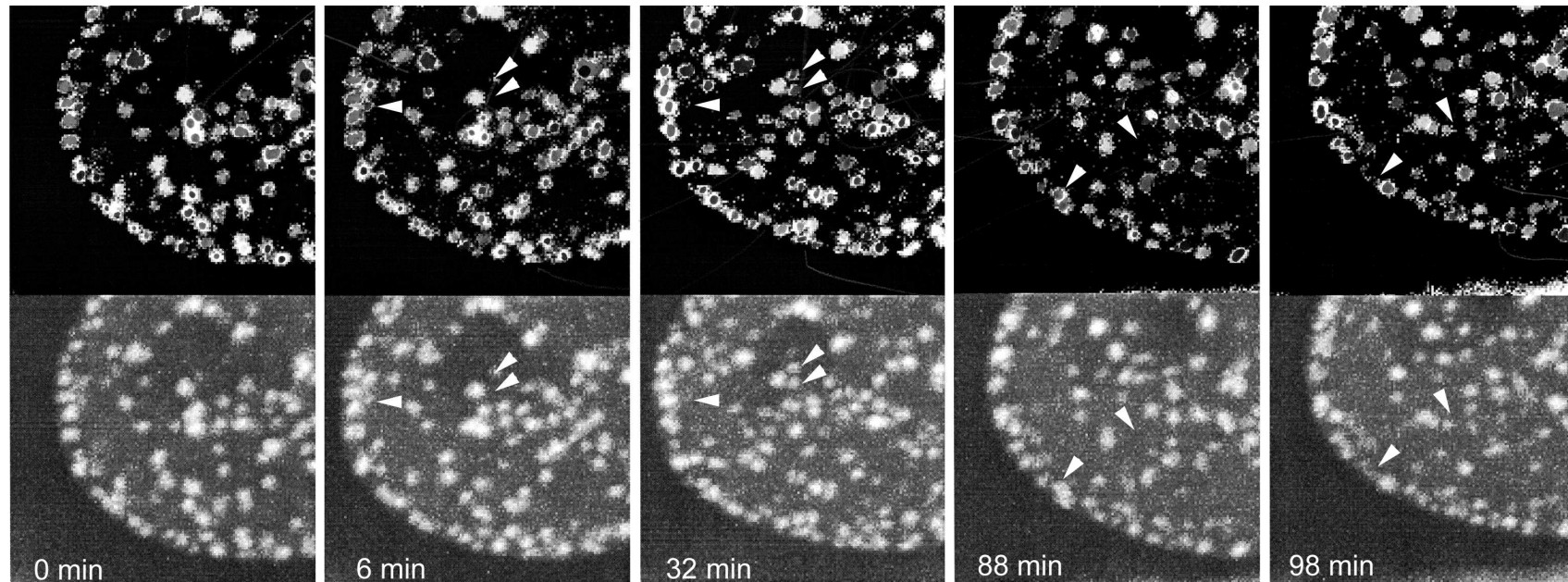
Telomery – problém při replikaci na konci lineárních molekul DNA se řeší speciální sekvencí (tandem GGGTTA – až 10 kbp), která váže enzym telomerázu, tj. enzym, který funguje v komplexu s krátkým úsekem RNA, podle kterého syntetizuje (jako reverzní transkriptáza) malé úseky DNA na koncích chromosomů.

Významné sekvence na chromosomech

Počátky replikace – replikace běží v obou směrech od společného počátku (50 bp/s), který je charakterizován určitým typem sekvence; v lidském genomu je mnoho počátků replikace (10^3). Replikace je aktivována v klastrech a probíhá nejdříve pro méně kondensovaný chromatin.

Vizualizace více DNA sekvencí *in vivo* pomocí GFP

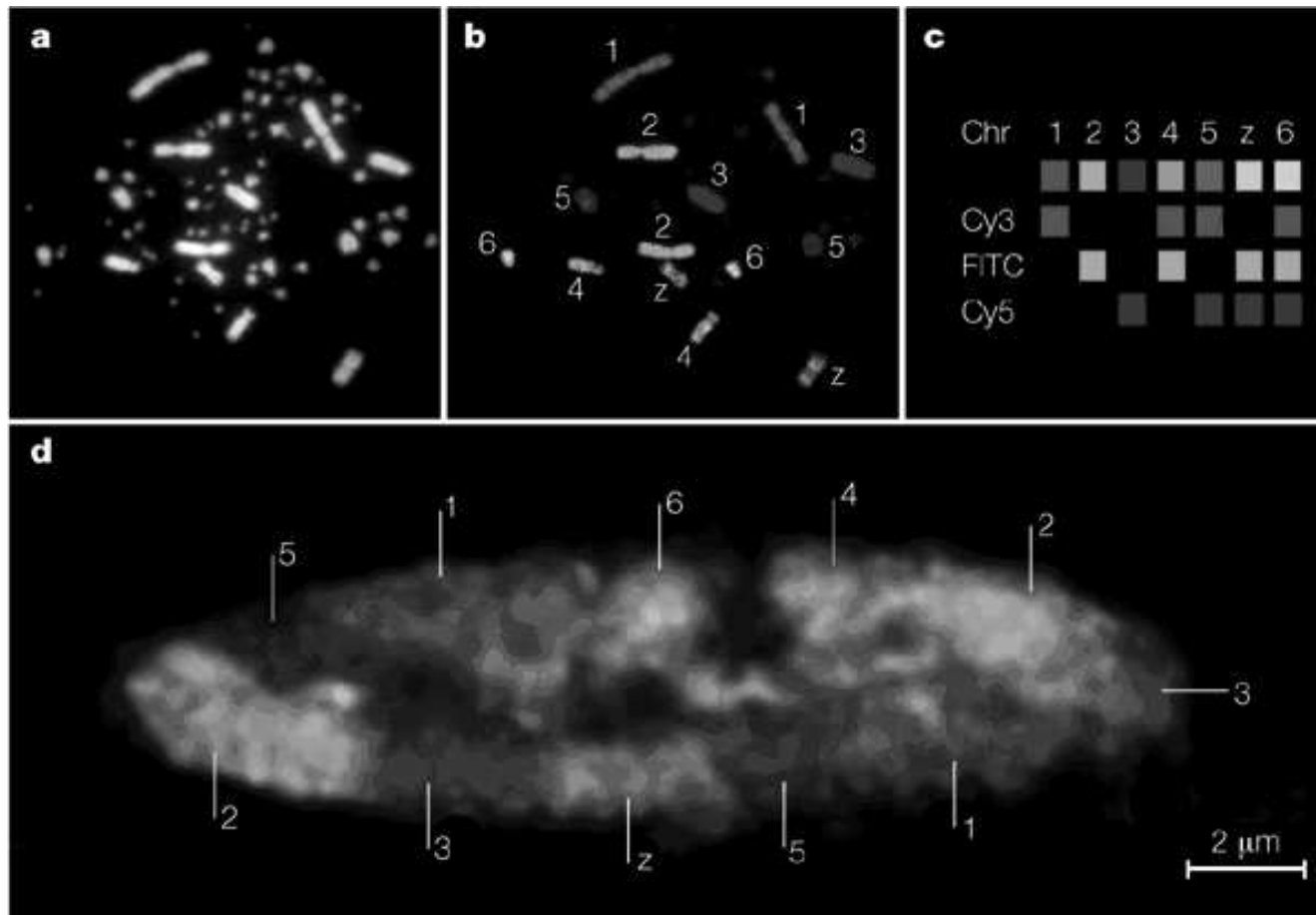

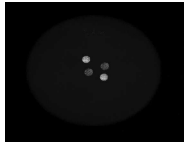
Sadoni et al., JCB 2000

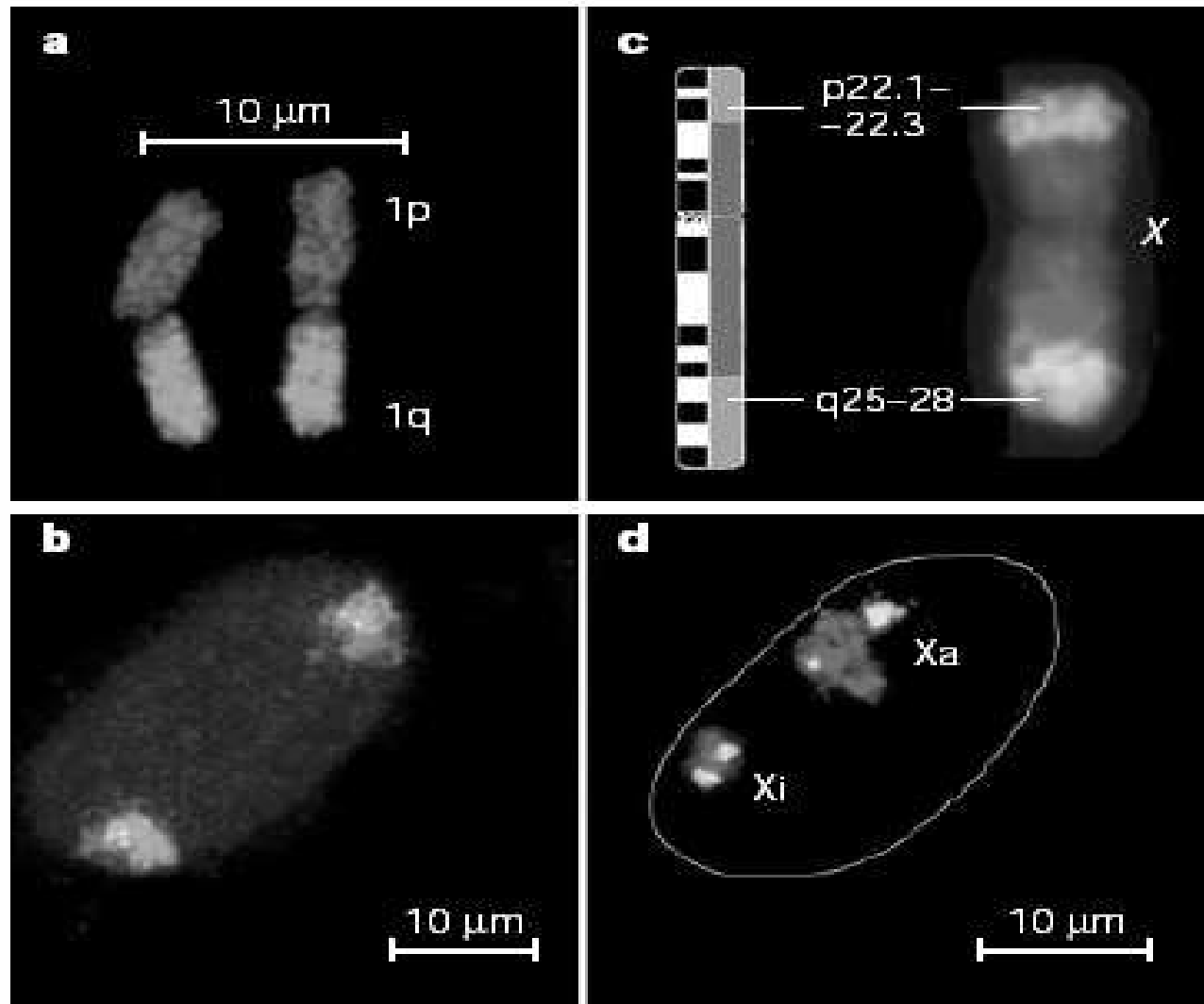
Chromosomová teritoria (CT)

První experimenty, které vedly k závěru, že chromosomy se nacházejí v jádře v podobě ohraničených domén, byly pokusy T. Cremera v létech 1982-1984. Zavedení FISH podstatně urychlilo poznání chromosomů jak v mitóze, tak v interfázi.

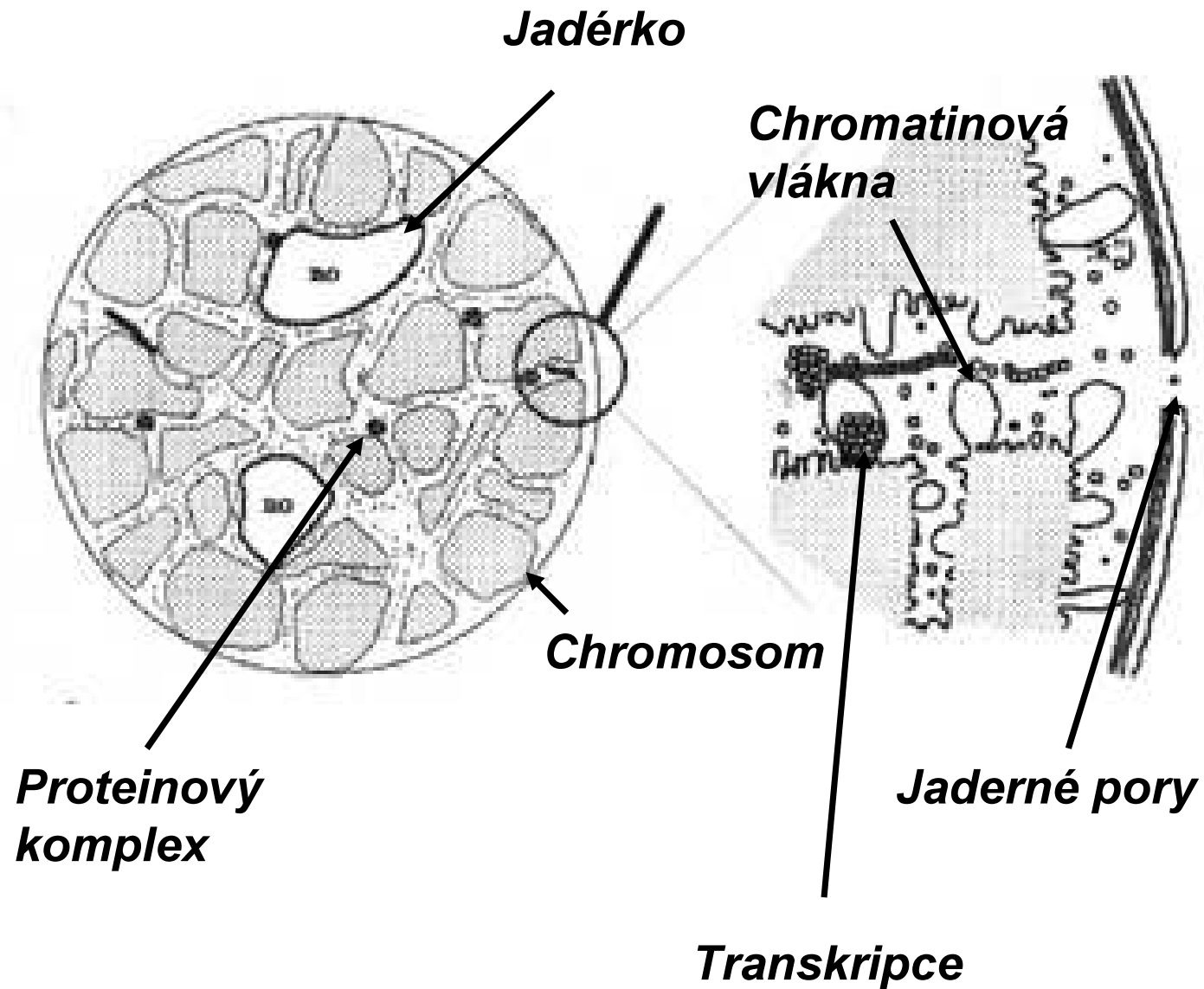

Chromosomová teritoria se nepřekrývají; ani jejich části

Funkční uspořádání genomu v jádře

Chromosomy

Úvod - mitotické a interfázní chromosomy

Barvení chromosomů (klasika, FISH)

Významné elementy chromosomů

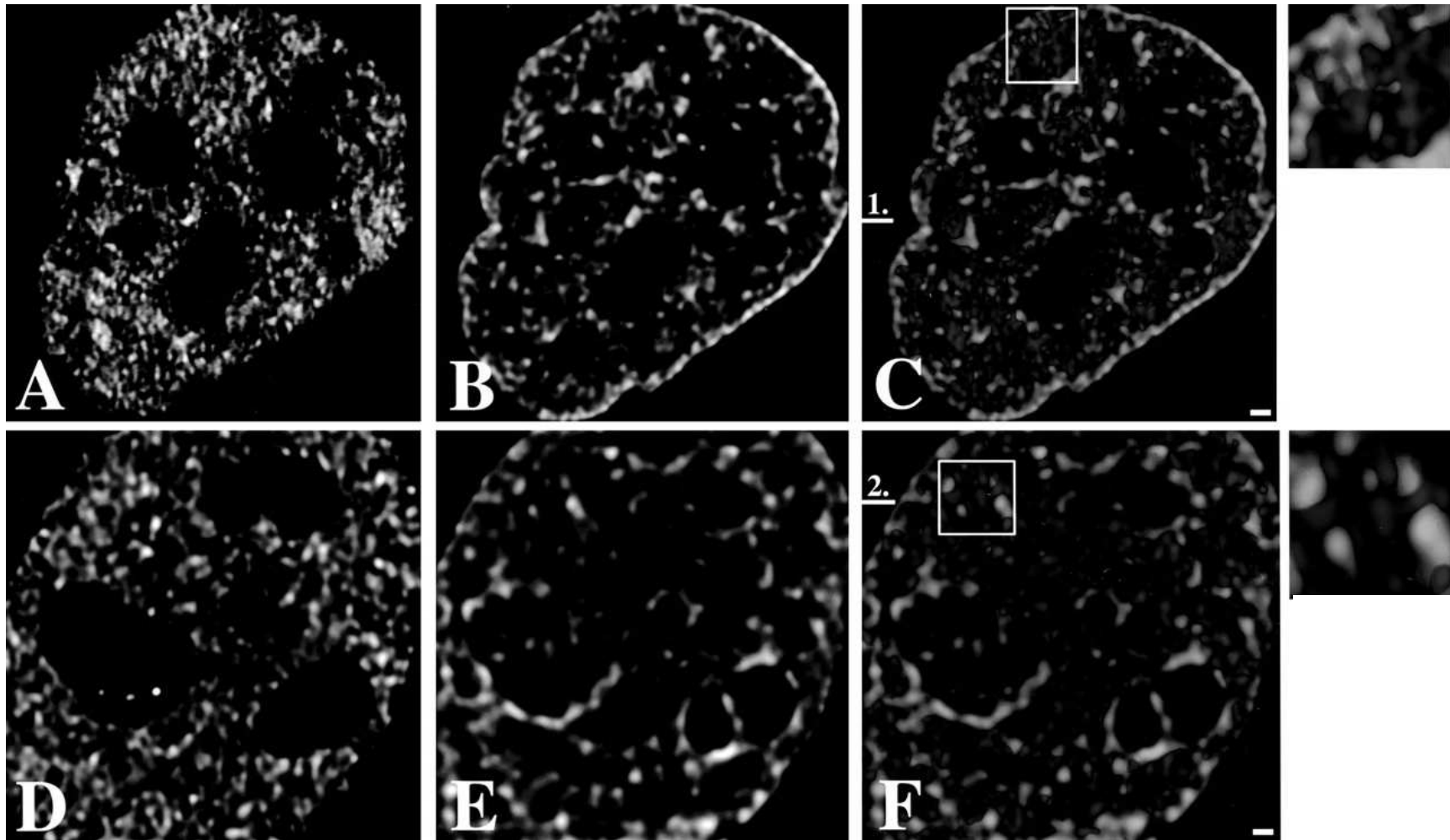
CT a jejich části jsou disjunktní

Subdomény CT

Chromosom jako náhodný polymer

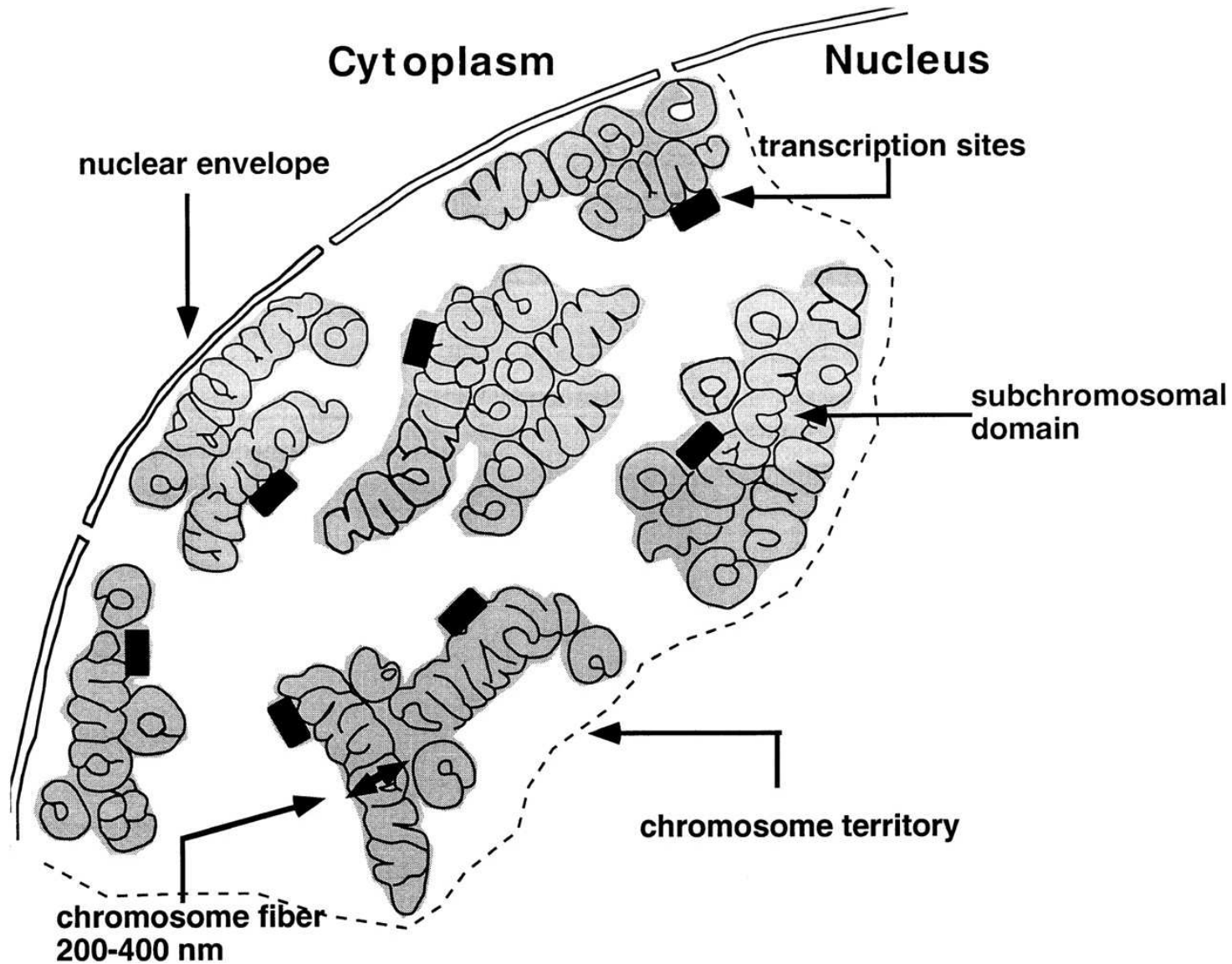
Nenáhodná vnitřní struktura CT

Struktura CT – CT je tvořeno subdoménami

Verschure et al., 1999 – H2B+GFP a nascentní mRNA (BrUTP) + Cy3 ukazuje, že mRNA se nachází mezi chromatinem vizualizovaným pomocí GFP.

Struktura CT - schéma

Chromosomy

Úvod - mitotické a interfázní chromosomy

Barvení chromosomů (klasika, FISH)

Významné elementy chromosomů

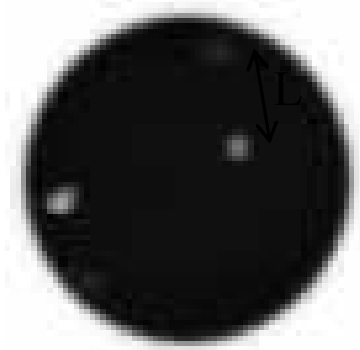
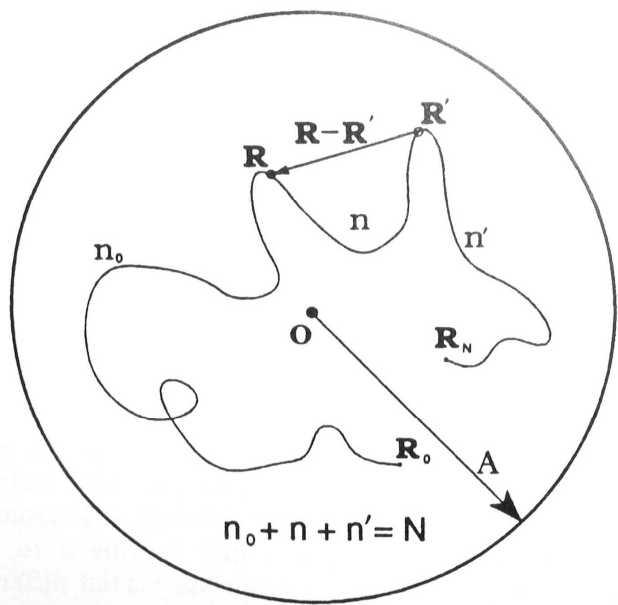
CT a jejich části jsou disjunktní

Subdomény CT

Chromosom jako náhodný polymer

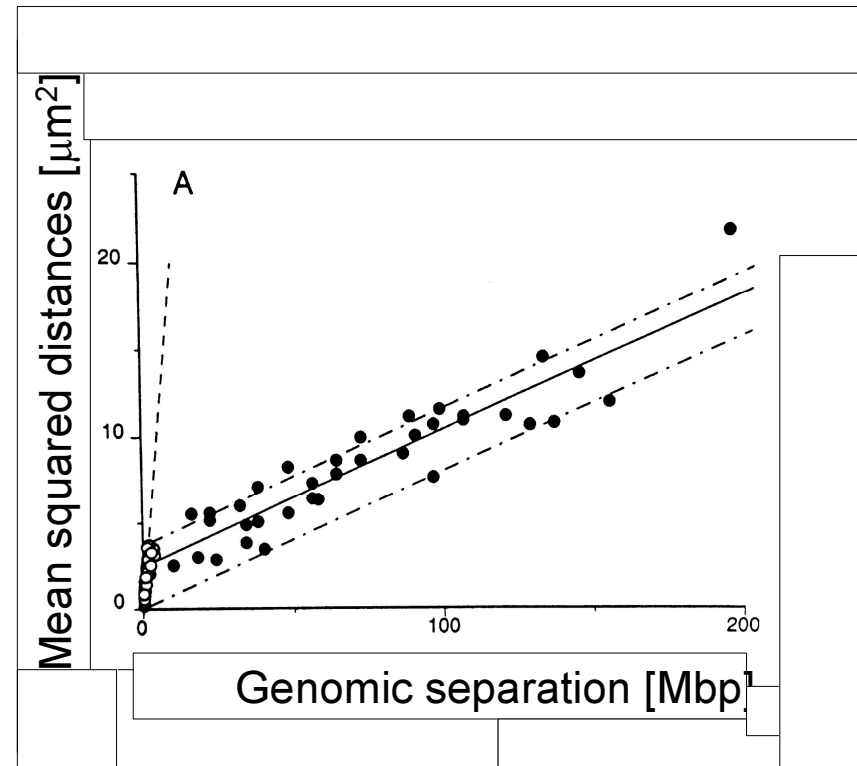
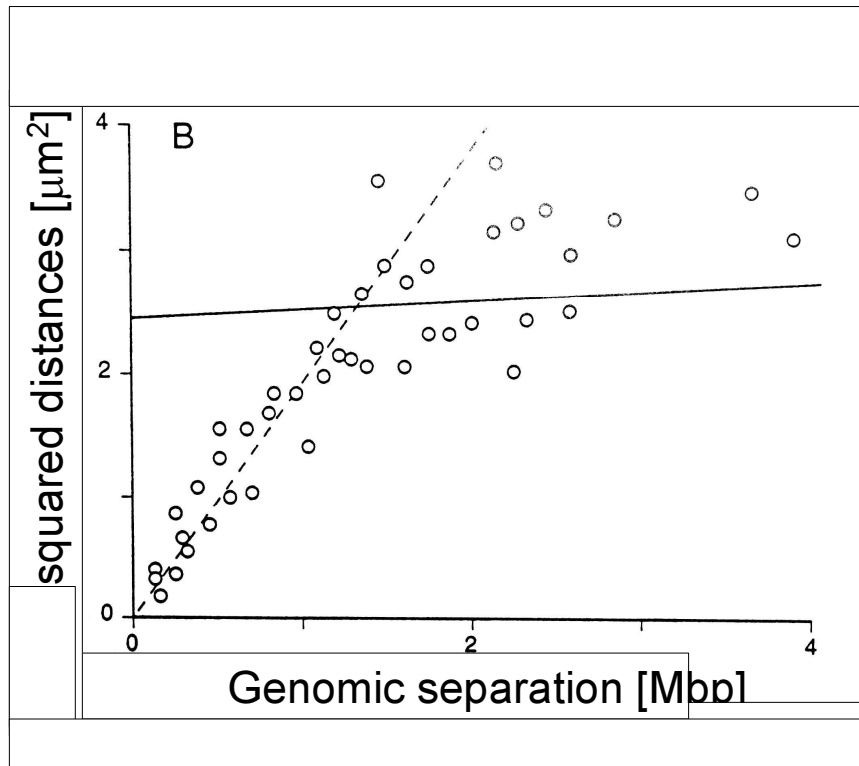
Nenáhodná vnitřní struktura CT

**Náhodný (Gausovský) polymer v jádře buňky
(jsou zobrazeny 2 body polymeru R a R')**

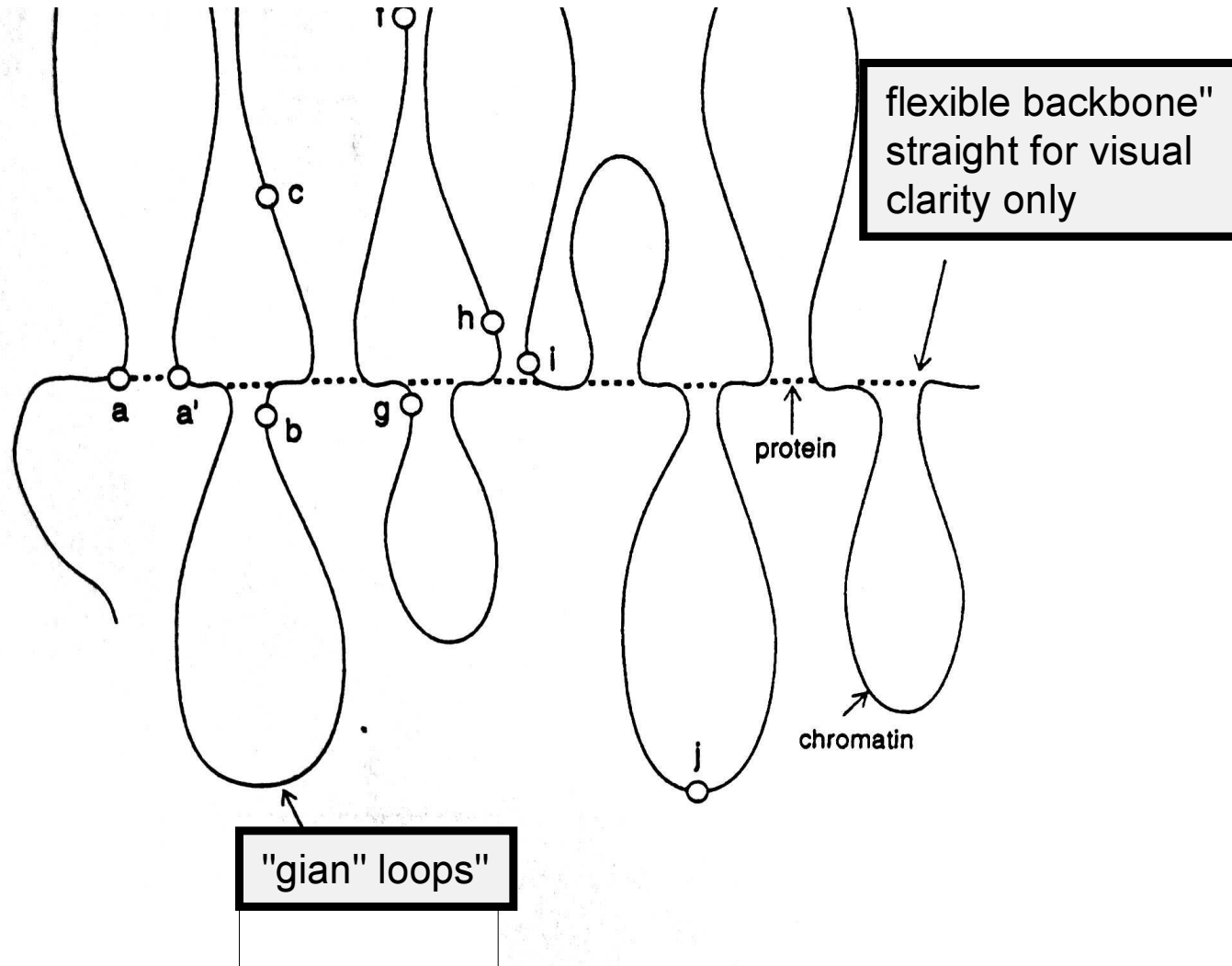

$$\langle L^2 \rangle \approx n$$

Střední vzdálenosti mezi genetickými elementy v závislosti na jejich molekulárních vzdálenostech (H. Yokota et al., 1995)

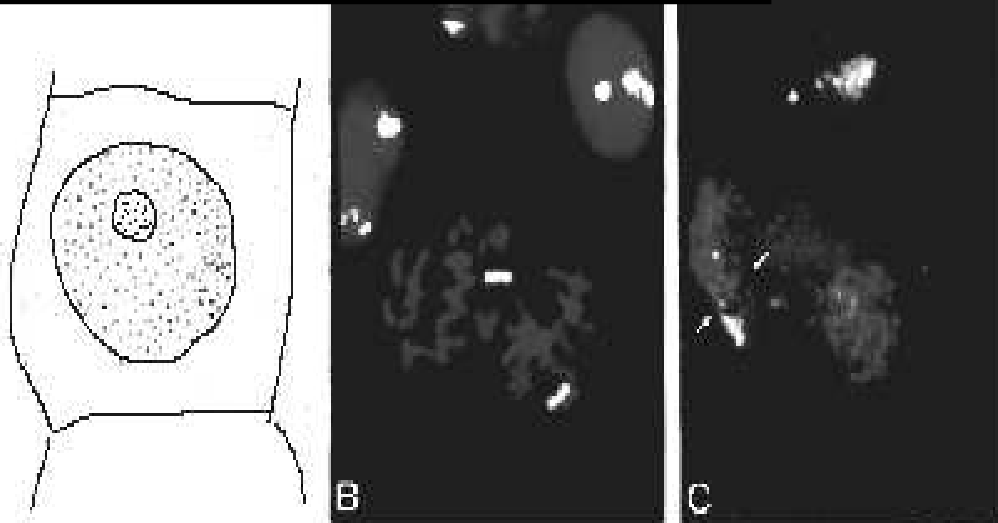

A random-walk/giant-loop model Interfázniho jádra (Sachs et al., 1995)

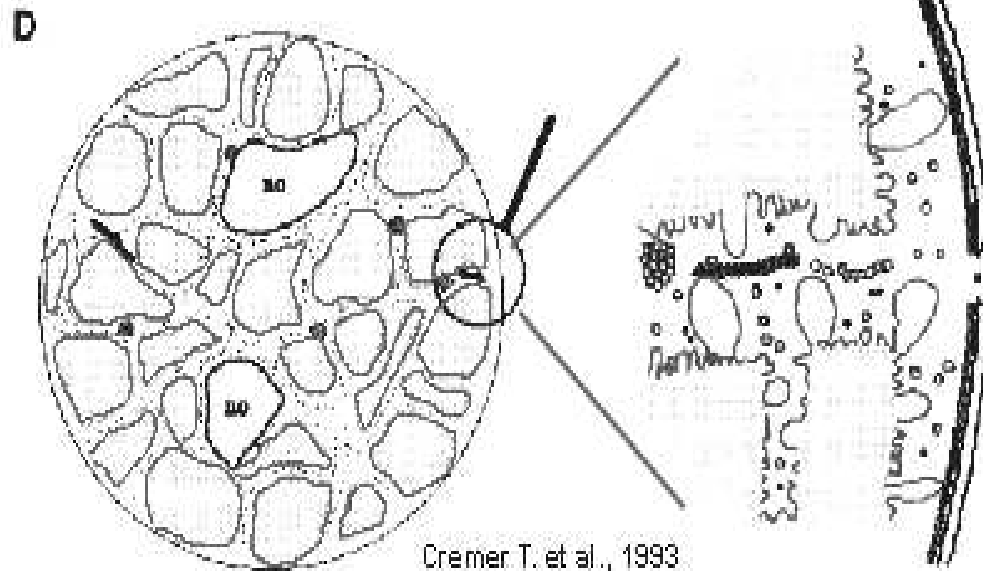
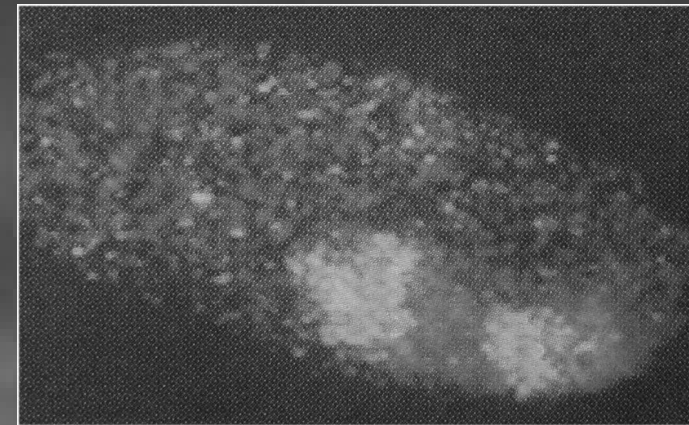

Multi-loop subcompartment model (Münkel et al., 1999)

Existence disjunktních CT

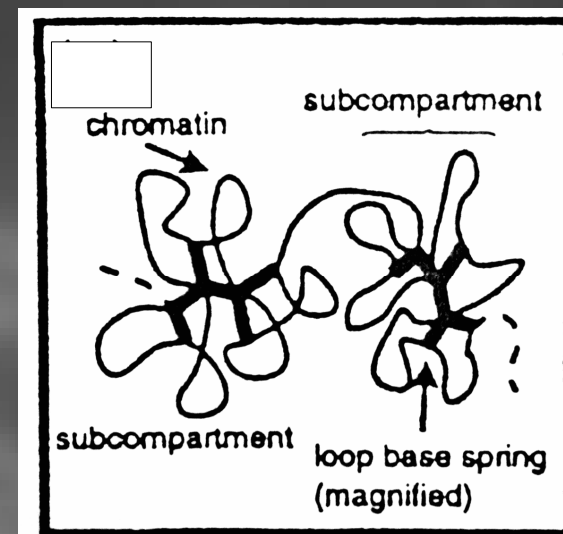

Existence subdomén uvnitř CT

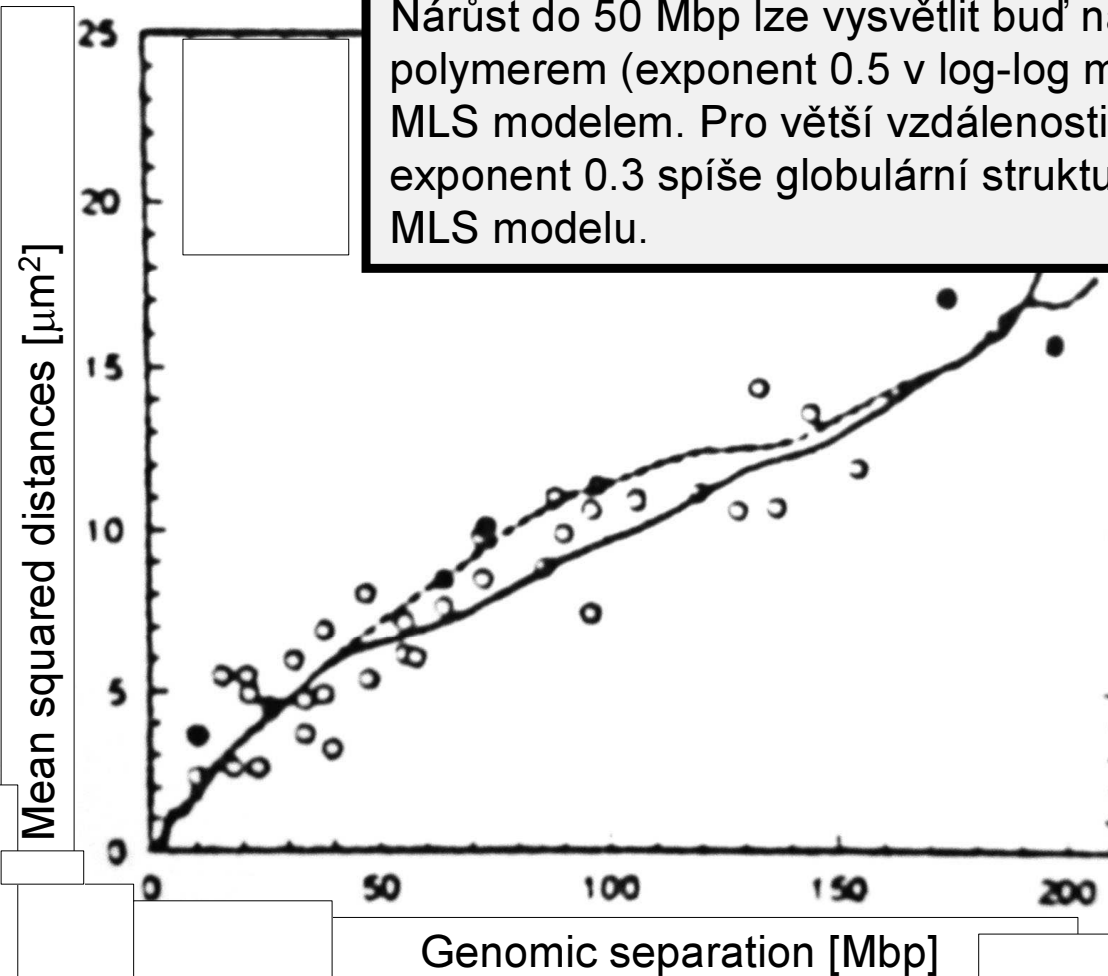

Cremer T. et al., 1993

Schéma modelu

$L^2(n)$ závislost pro velké molekulární vzdálenosti podle MLS modelu

Nárůst do 50 Mbp lze vysvětlit buď náhodným polymerem (exponent 0.5 v log-log měřítku) nebo MLS modelem. Pro větší vzdálenosti odpovídá exponent 0.3 spíše globulární struktuře popsané v MLS modelu.

Chromosomy

Úvod - mitotické a interfázní chromosomy

Barvení chromosomů (klasika, FISH)

Významné elementy chromosomů

CT a jejich části jsou disjunktní

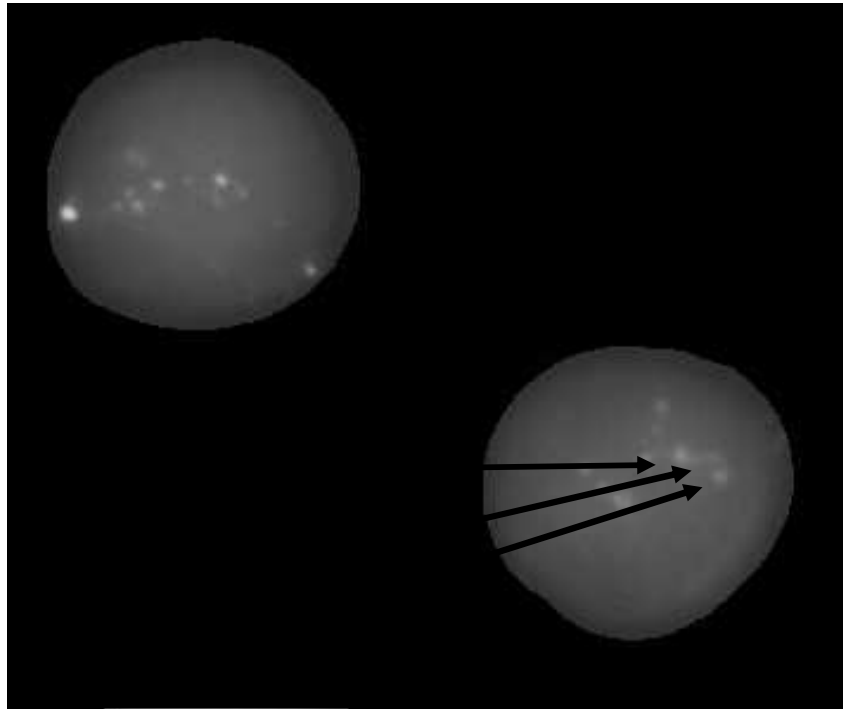
Subdomény CT

Chromosom jako náhodný polymer

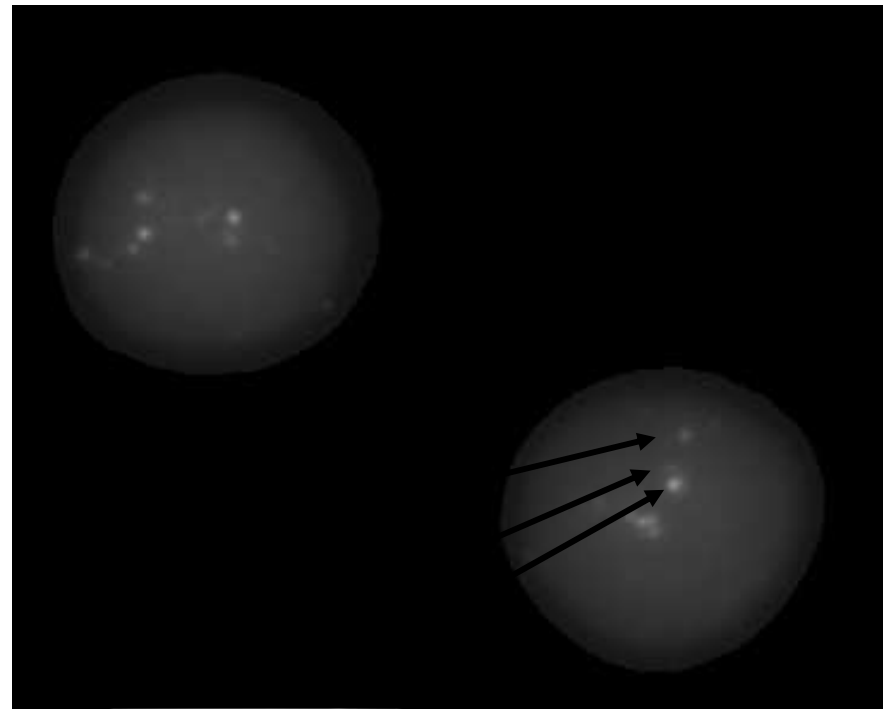
Nenáhodná vnitřní struktura CT

Použití více DNA prob pro tentýž chromosom

Signály z první hybridizace lze rozlišit v druhé

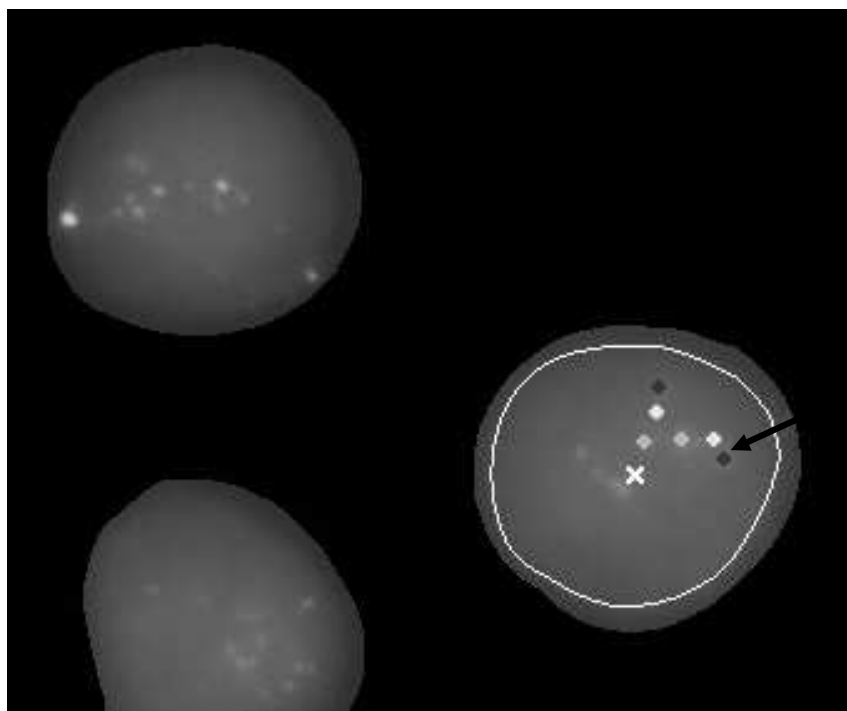
1st hybridization – 6 probes

2nd hybridization – 3 probes

Cytometrie s vysokým rozlišením – nalezení signálů

Topografické parametry jsou vypočteny pro každý signál – souřadnice x, y, z v těžišťovém systému jádra, intenzita, výška, velikost apod.

Signal attributes:

Hybridization #1	Probe #1	Signal type: Gene	
X: 621	Y: 189	Z: 35	
dX: 36	dY: 6	dZ: 2	
%R: 75	Intensity: 239	Height: 126	Size: 24
A1(FWHMx): 0	A2(FWHMy): 0	A3(FWHMz): 0	

Intensity criterion: 1 of 4
Height criterion: 1 of 4
Size criterion: 2 of 4

Do you want to delete this signal?

Zpracování dat

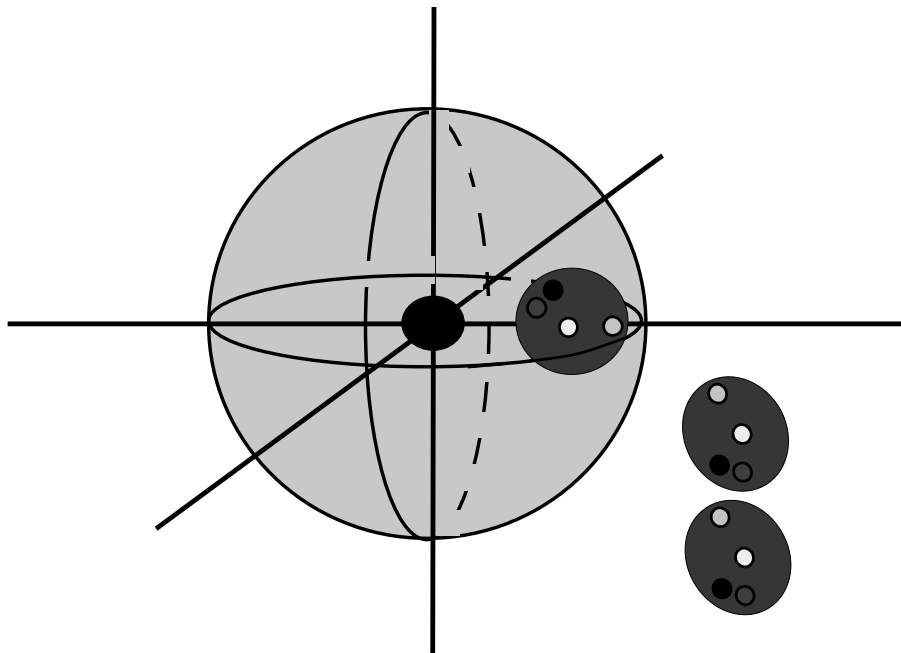
Souřadnice a další parametry lze uložit do textového souboru a exportovat z programu FISH 2.0

V průběhu další analýzy CT lze vzájemně porovnat a zkoumat míru podobnosti:

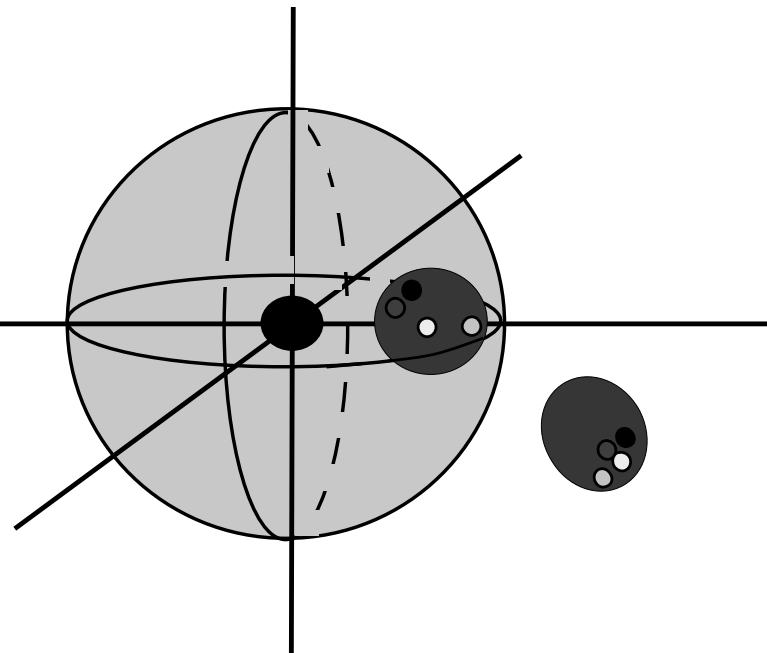
- ***Podobnostní funkce – definice a výpočet pro sérii CT***
- ***Jsou vypočtena těžiště CT a posunuta do jednoho bodu***
- ***CT jsou rotována v 3D prostoru tak, abychom dostali co nejlepší hodnotu podobnostní funkce***
- ***Definice klastrů genetických lokusů a výpočet jejich disperze***

CT jsou vzájemně porovnány

CT jsou stejná

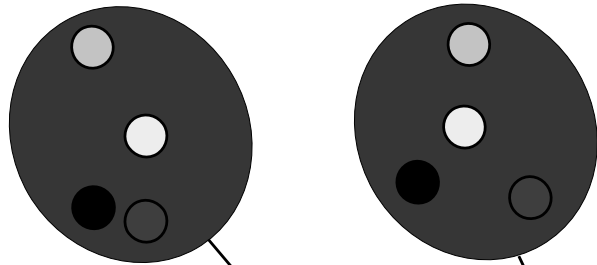

CT se velmi liší

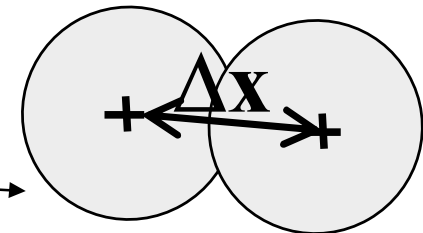
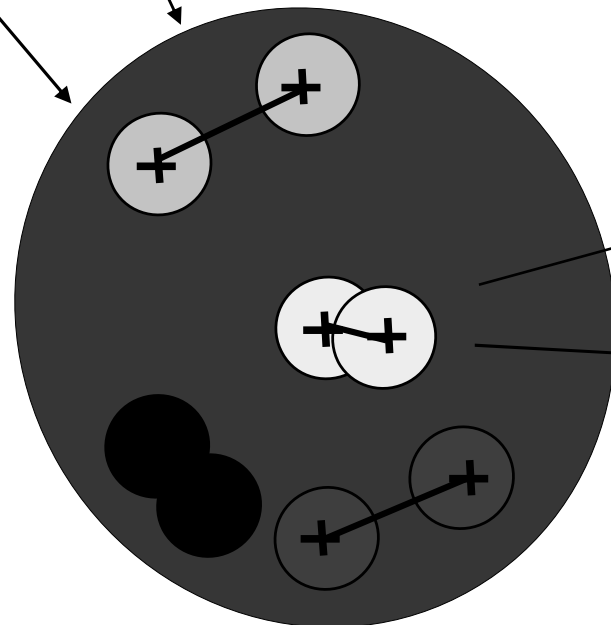
Definice podobnostní funkce pro 2 teritoria

Použijeme translace a rotace pro superponování CT

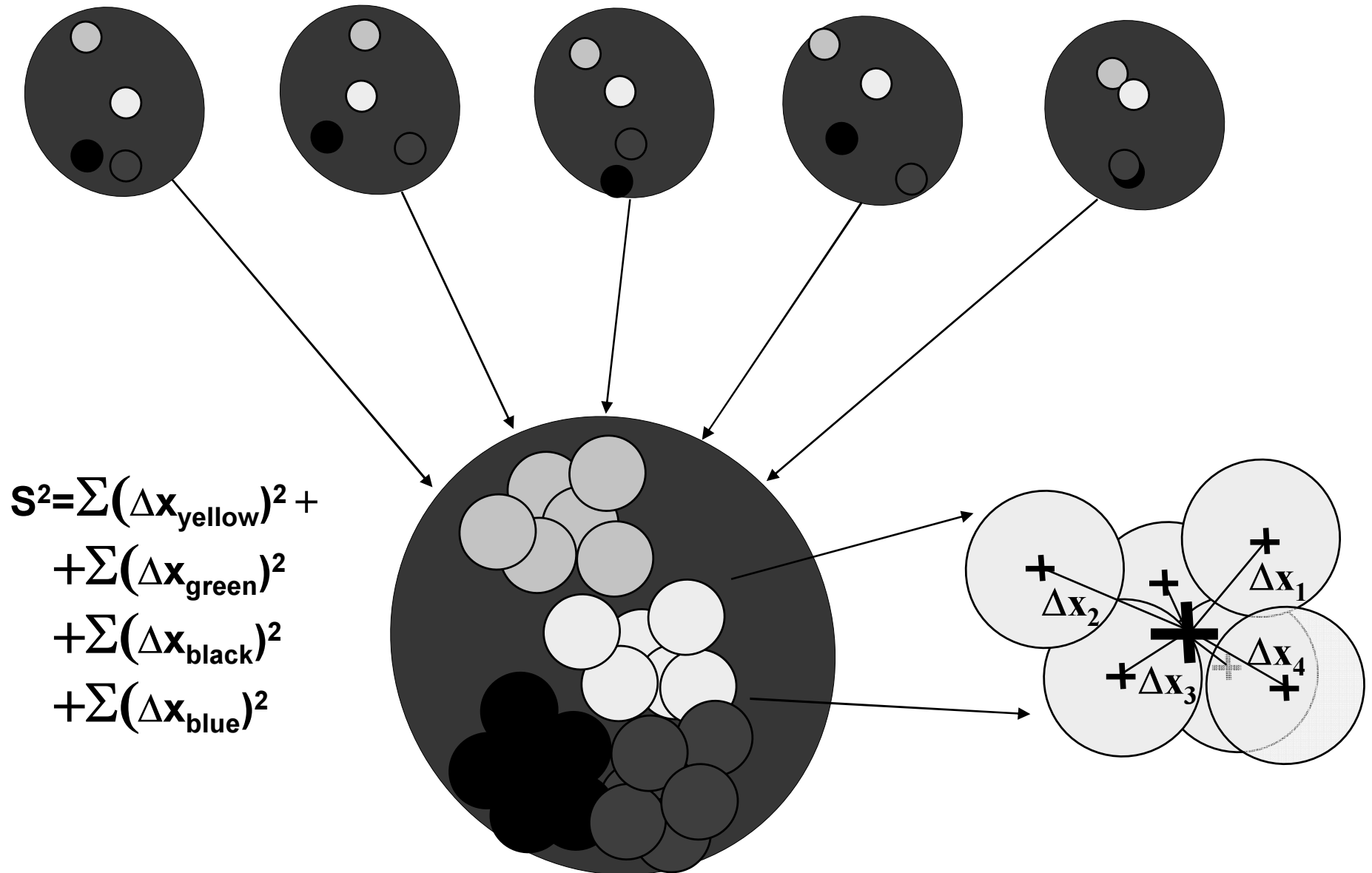
$$S^2 = \Sigma(\Delta x_{\text{yellow}})^2 + \Sigma(\Delta x_{\text{green}})^2 + \Sigma(\Delta x_{\text{black}})^2 + \Sigma(\Delta x_{\text{blue}})^2$$

Podobnost je definována jako minimální možná hodnota funkce S^2

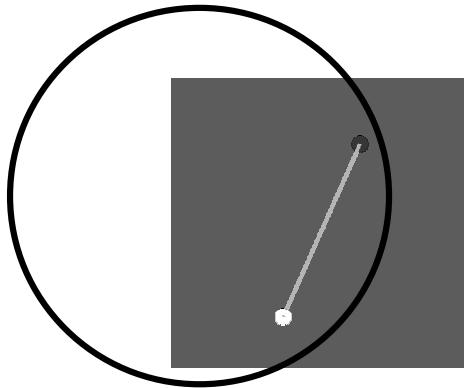

Definice míry podobnosti pro více CT

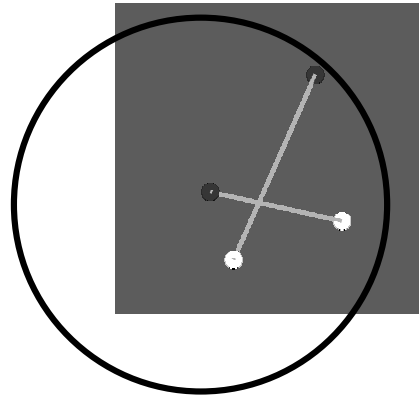
Superposice teritorií jedné na druhou metodou nejmenších čtverců

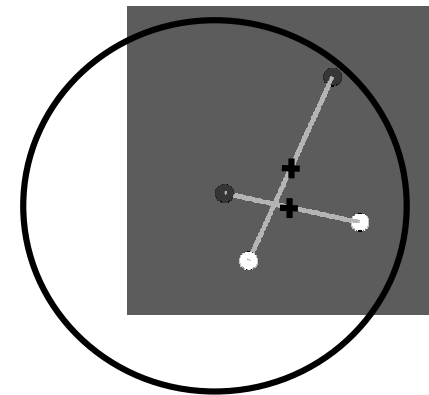
Ukážeme metodu na příkladu 2 lokusů

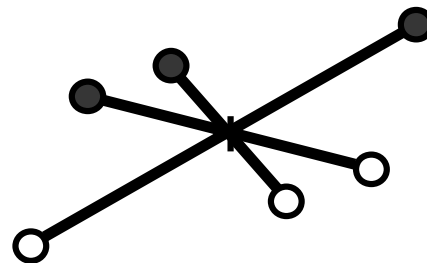
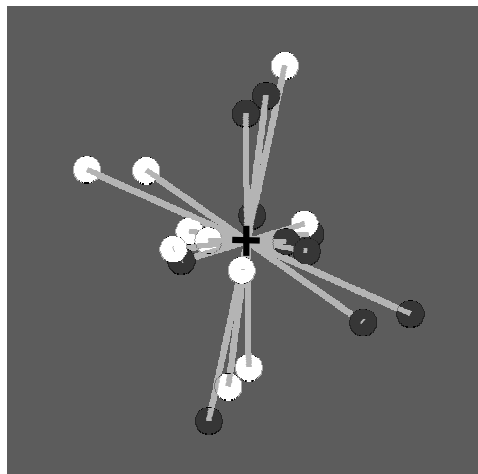
CT se 2 lokusy

2 CT se 2 lokusy
každá

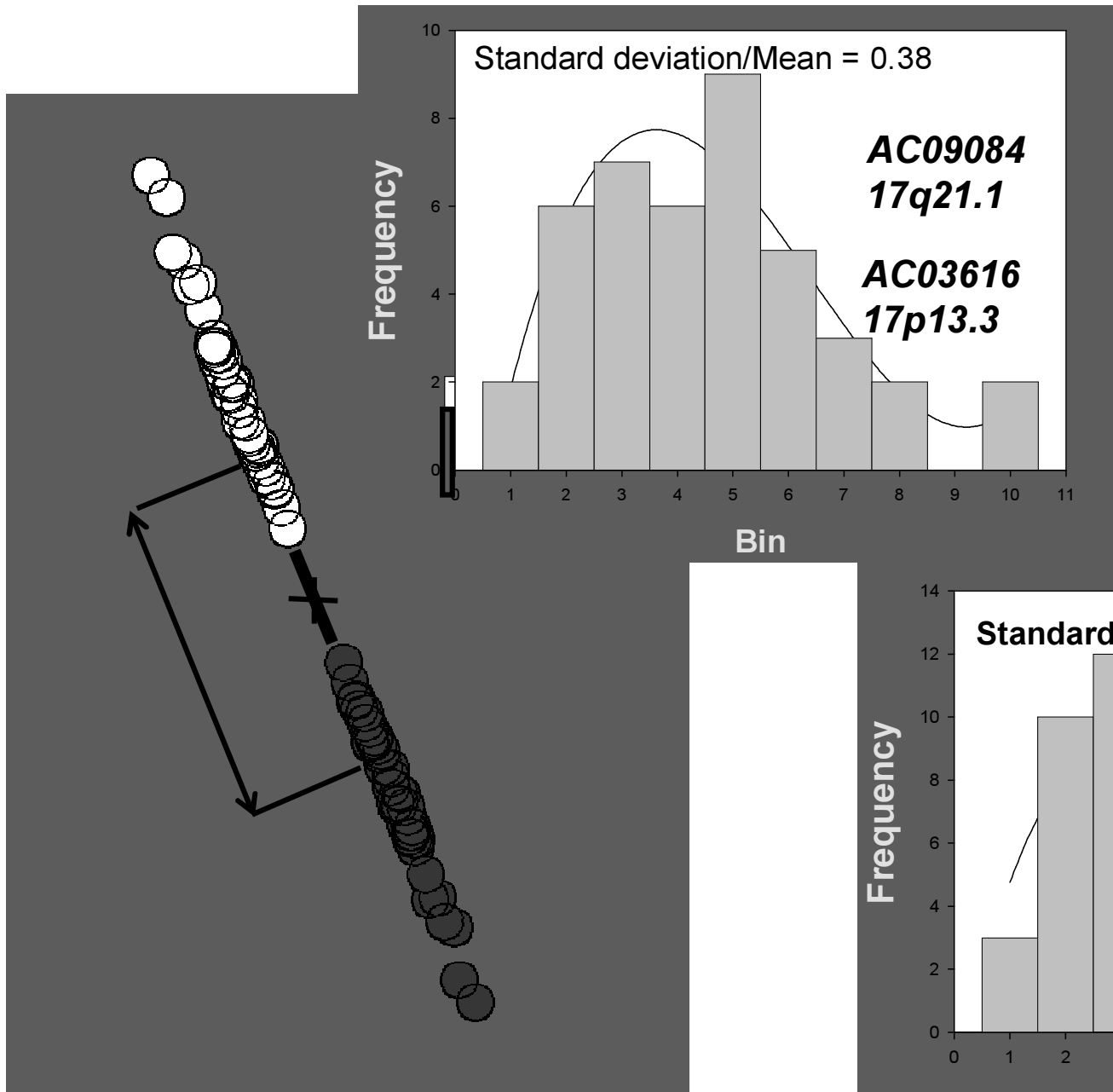

Křížkem jsou označena
těžiště

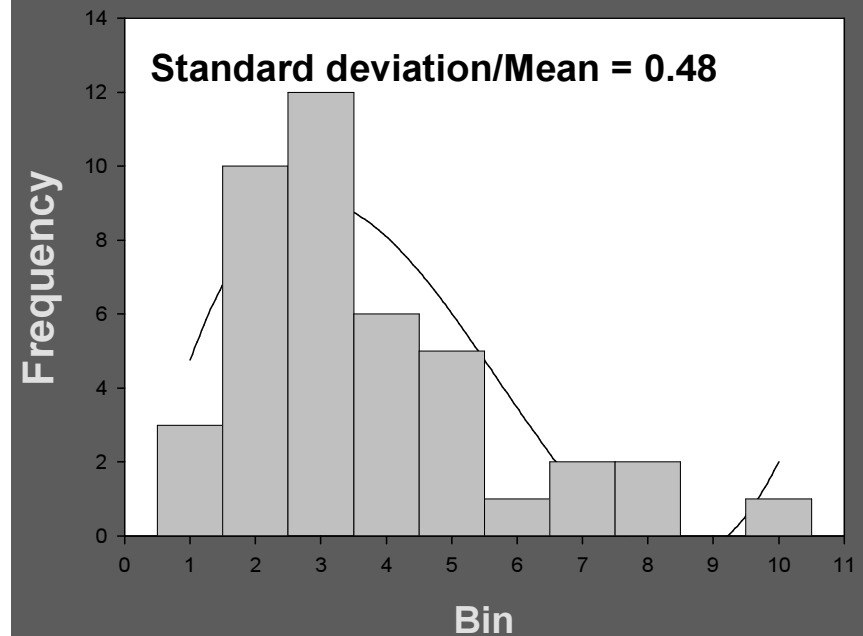
Těžiště lze posunout
do stejného bodu a CT
lze rotovat tak, abychom
dostali lokusy na stejnou
osu, červené k sobě a
bílé k sobě.

Výsledky rotace vidíme pro reálné lokusy HSA 17

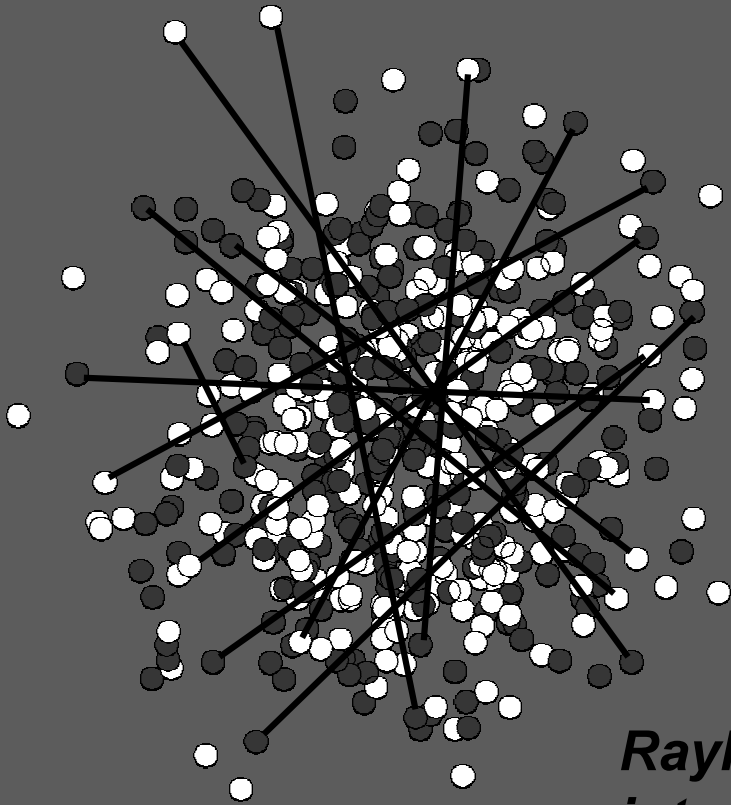
Lze vypočítat
rozdělení vzdáleností
a poměr

$$R = \text{S.D.} / \text{Mean}$$

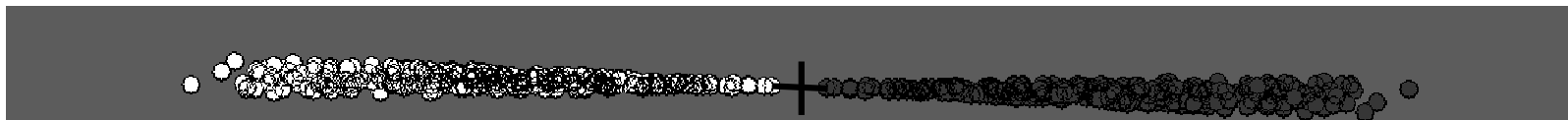
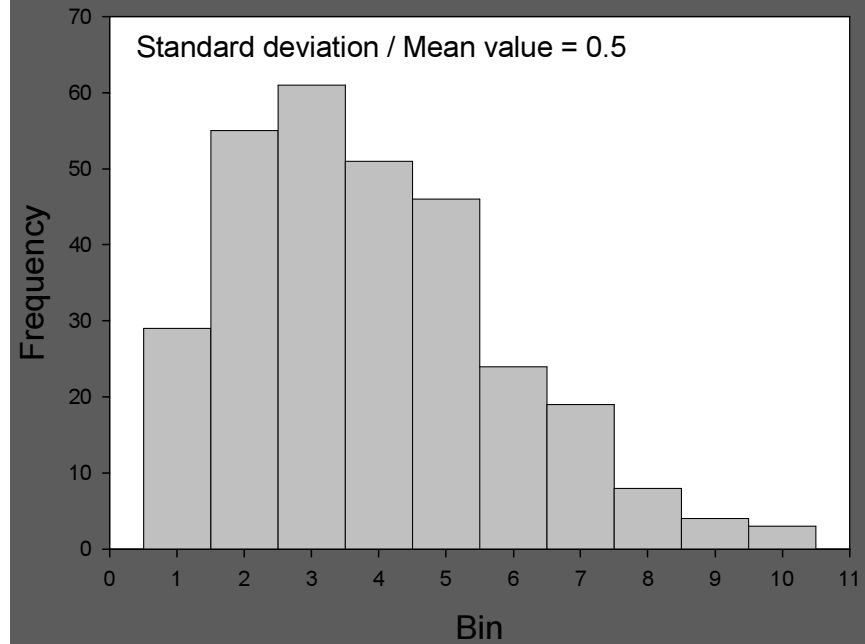
Porovnání s náhodným modelem:

300 dvojic bodů byly náhodně generovány v prostoru podle Gaussovy distribuce

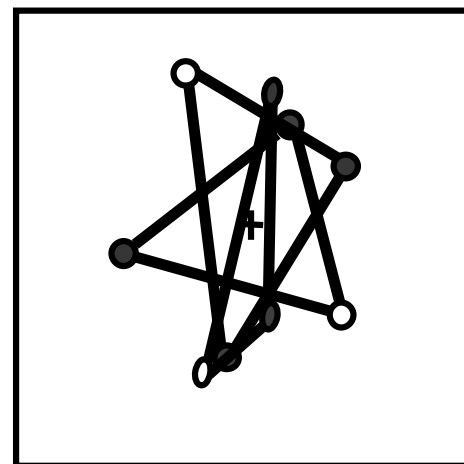
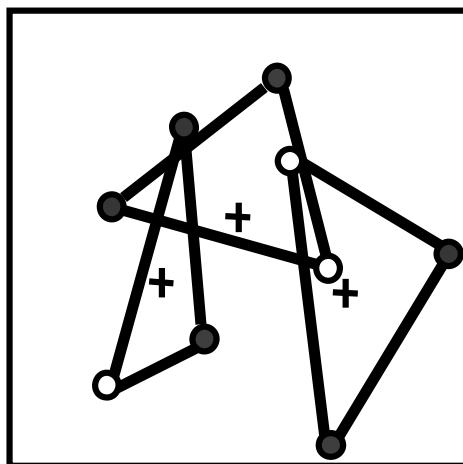
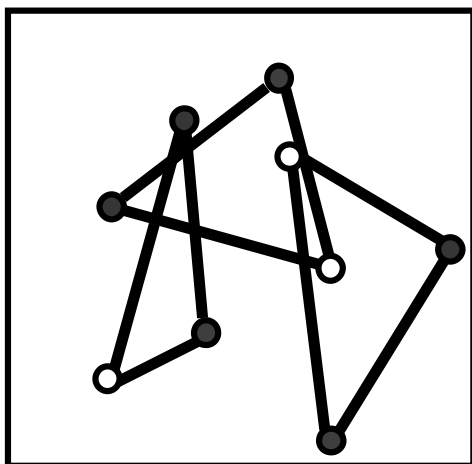

Rayleigho rozdělení vede k závěru, že interfázní chromosom se chová jako volně plovoucí polymer

Rayleigh distribution, $R=0.5$

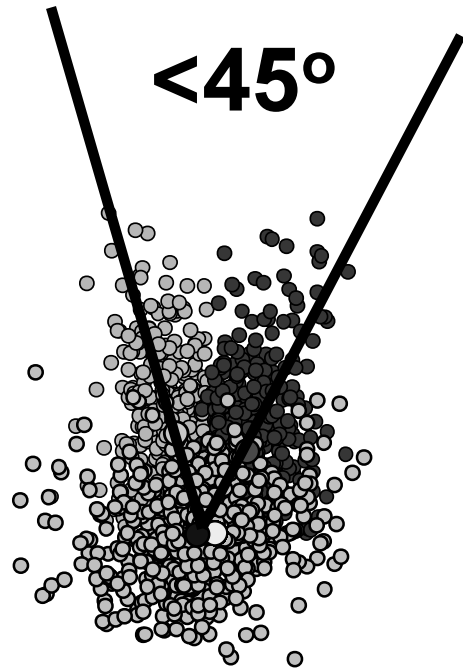

Uvažujme nyní 3 genetické elementy

- **Vypočteme těžiště trojúhelníků,**
- **Položíme je do jednoho bodu**
- **Rotujeme trojúhelníky tak, abychom dostali signály stejné barvy co nejblíže k sobě**
- **Genetické elementy stejného typu vytvoří klastry**

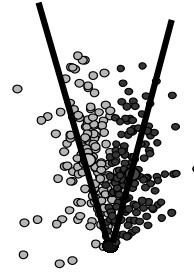
Polární struktura chromosomových teritorií

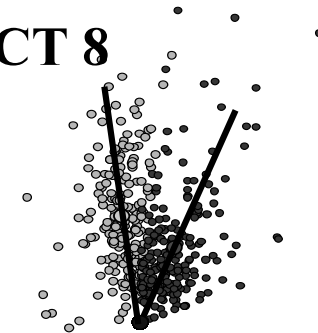
CT 8 in
Go-lymphocytes

Go-lymphocytes Stimulated lym

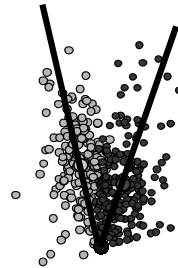
CT 8

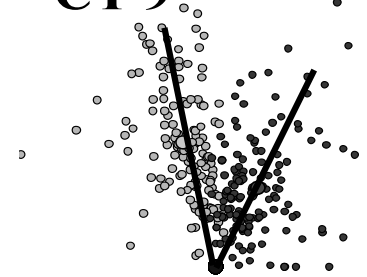
CT 8

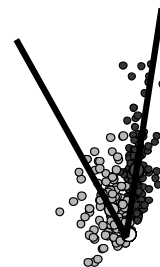
CT 9

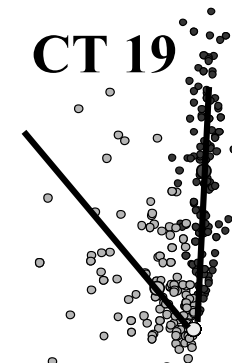
CT 9

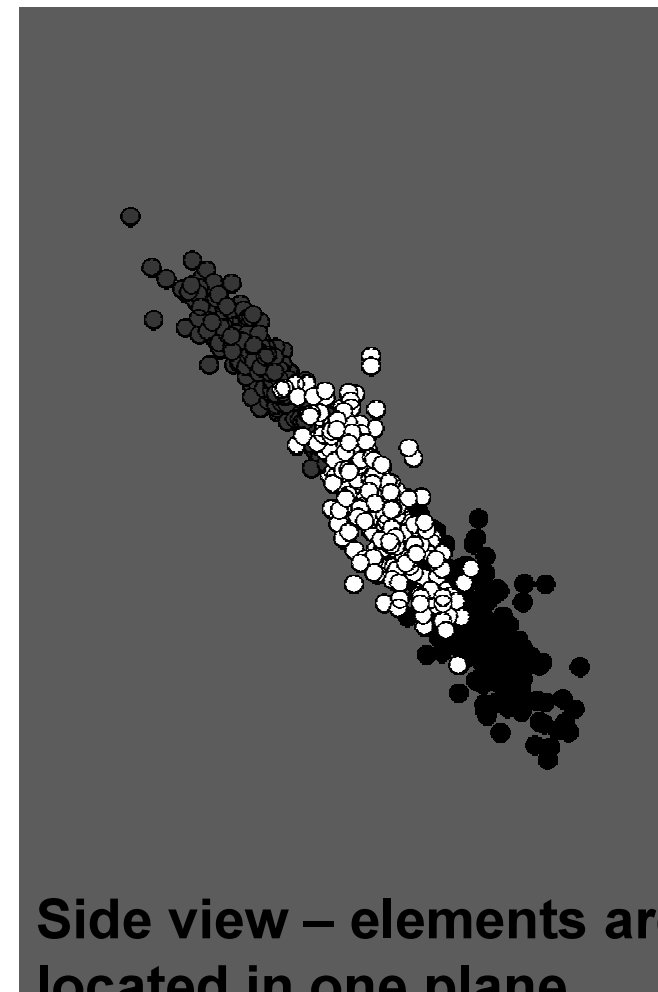
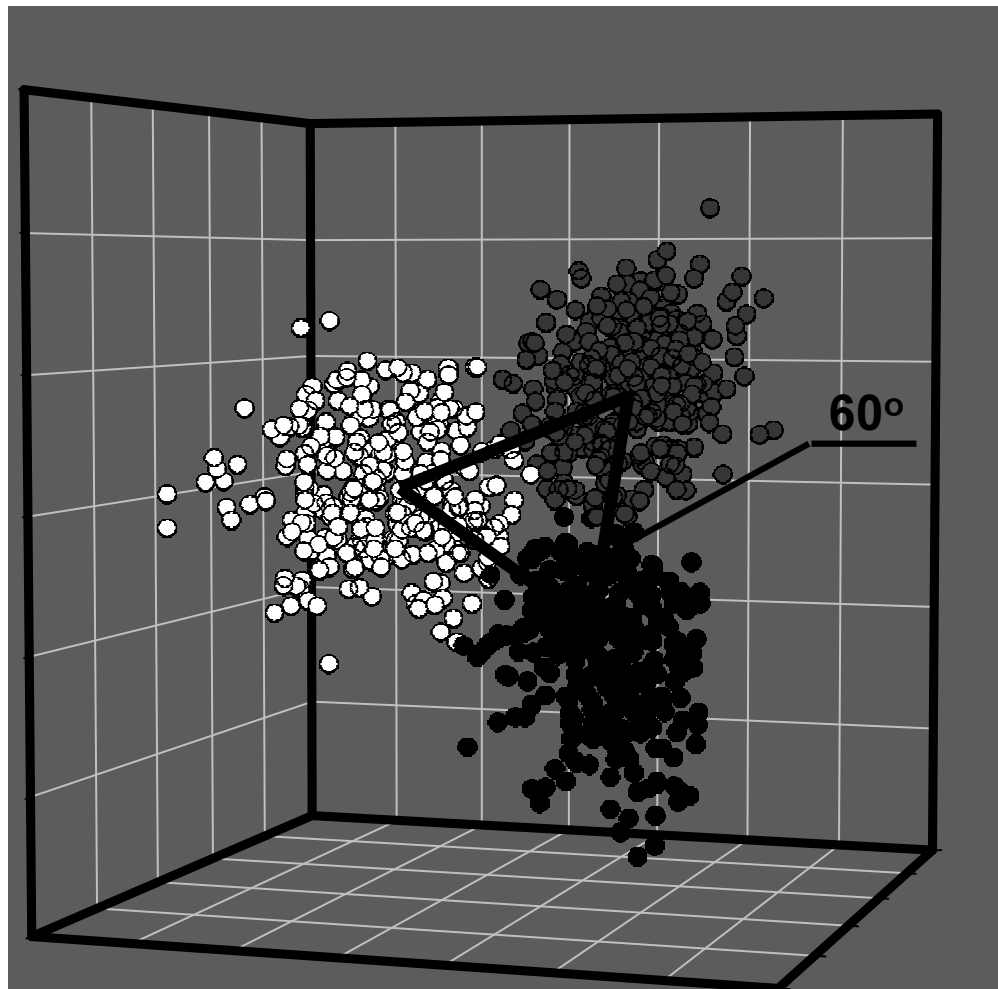
CT 19

CT 19

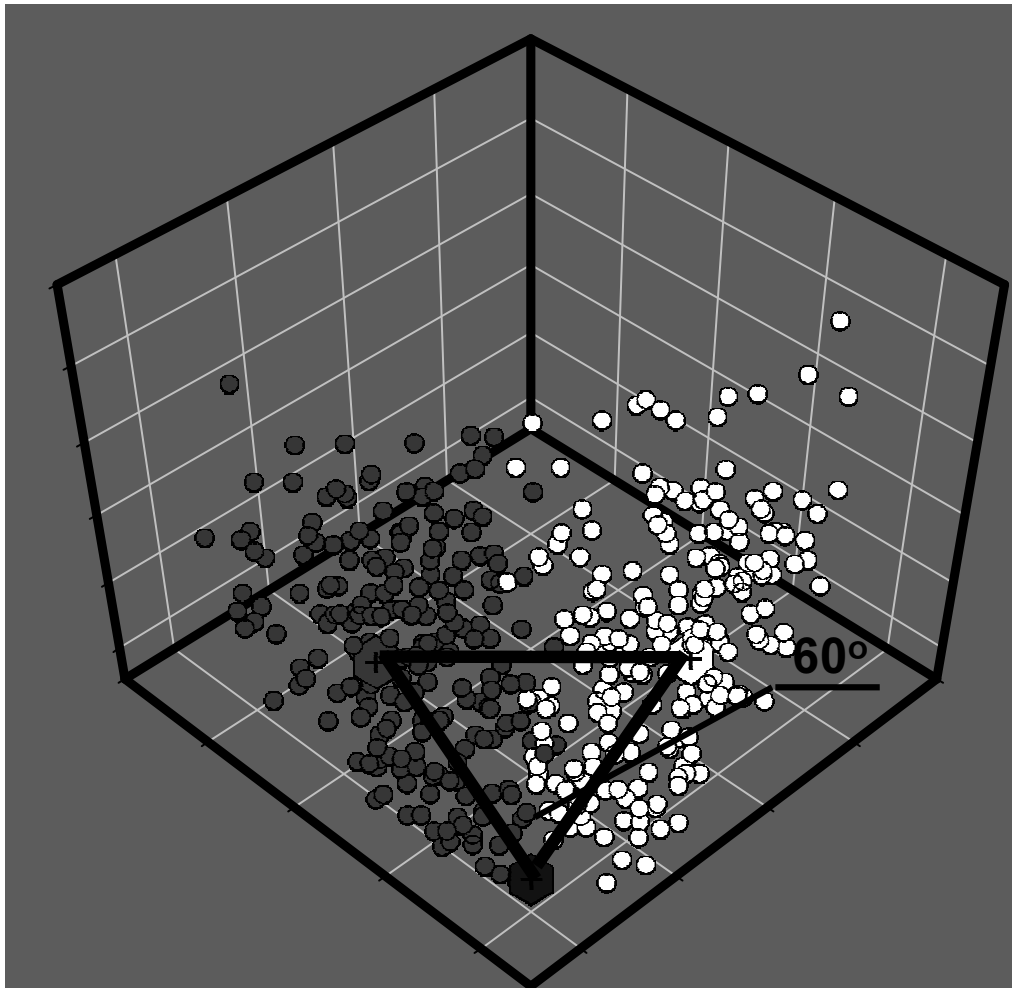

Porovnání s náhodným modelem: 3 elementy náhodně generovány po rotaci

Side view – elements are
located in one plane

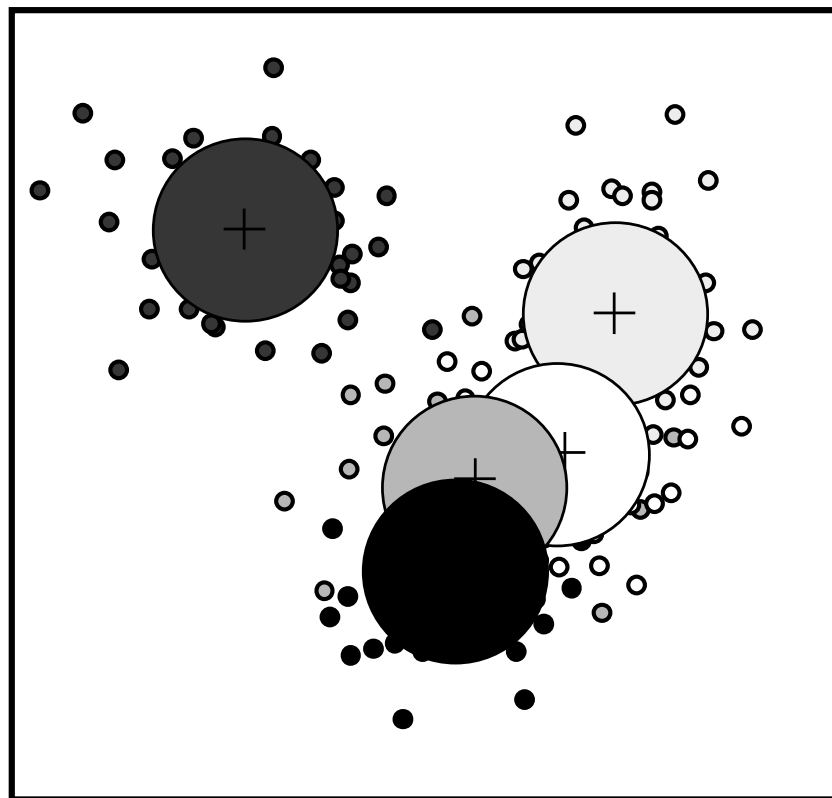
Porovnání s náhodnými modely: 3 elementy náhodně generovány v prostoru po rotaci kolem jednoho z nich

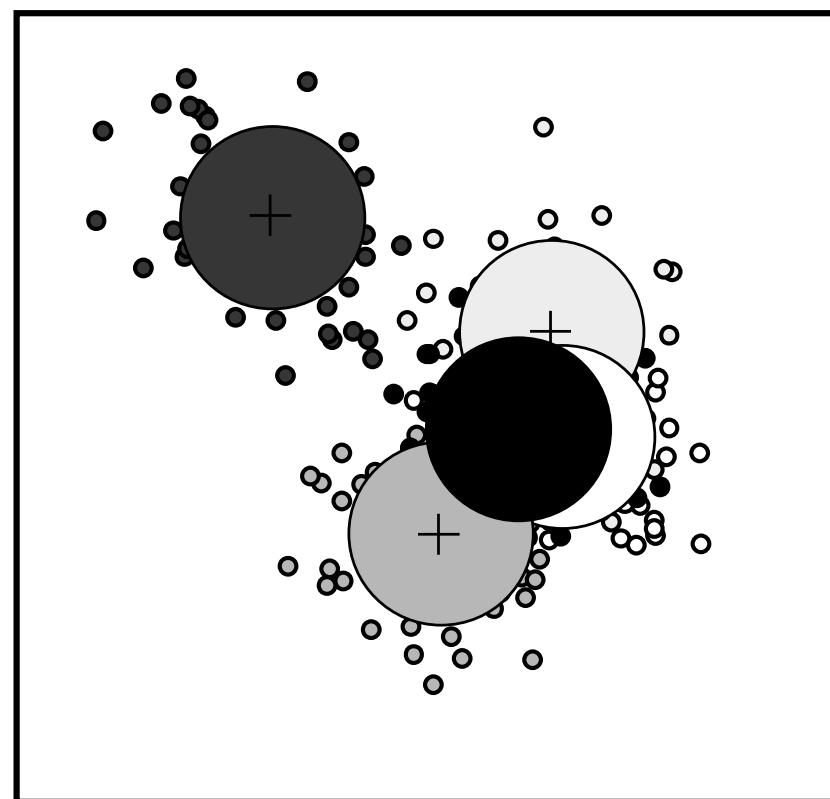
Podle náhodných modelů by
úhly rovnostranného
Trojúhelníku měly být 60°

Menší hodnoty získané
v experimentu představují
důkaz nenáhodného
uspořádání CT

Více genetických elementů: 5 lokusů CT 17 u Go- a stimulovaných lymfocytů

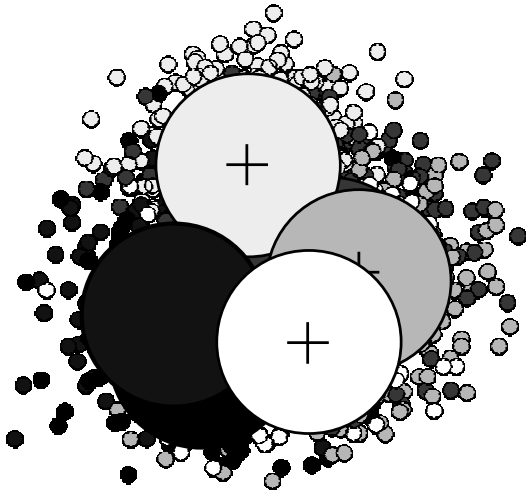

Go-lymphocytes

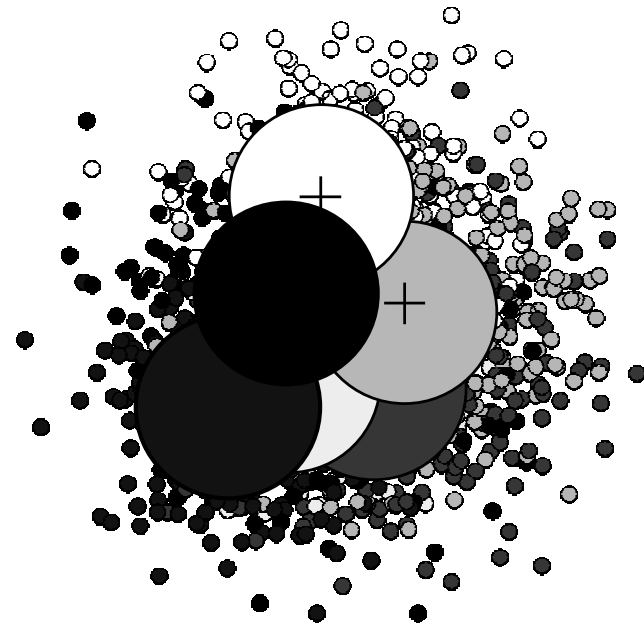

Stimulated lymphocytes

Porovnání s náhodnými modely: pro více elementů se zmenšuje jejich vzájemná vzdálenost po rotaci

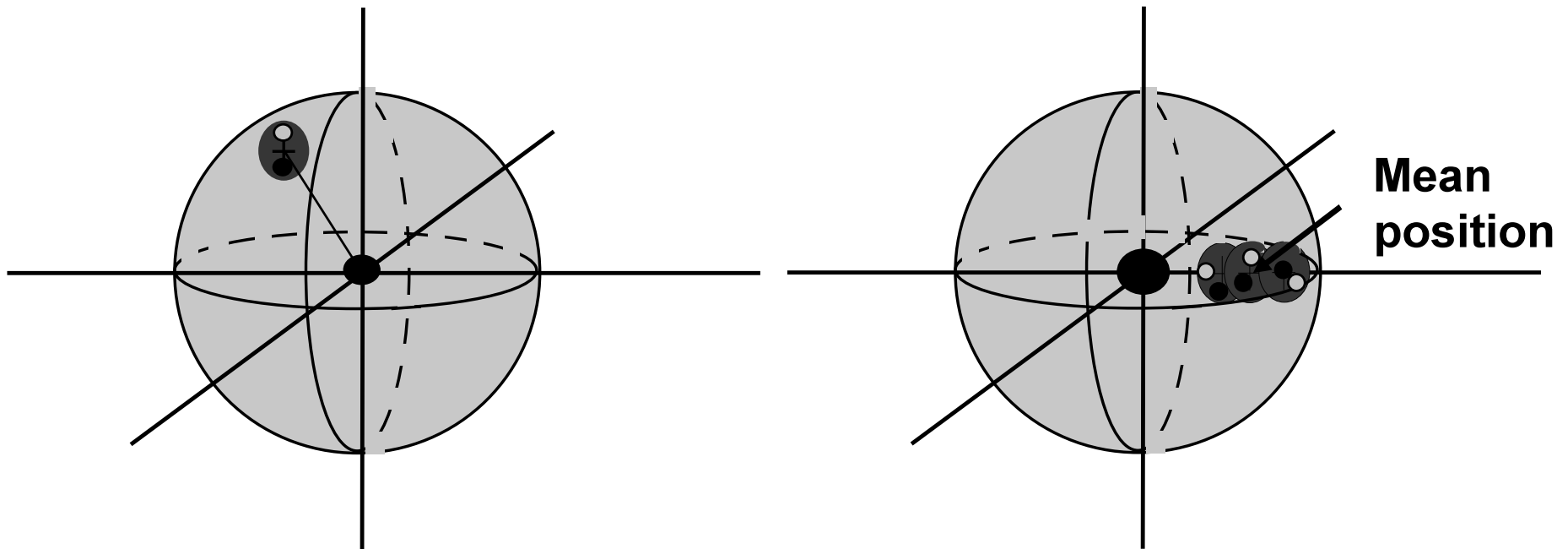
Points restricted in a spatial volume

Gaussian distribution

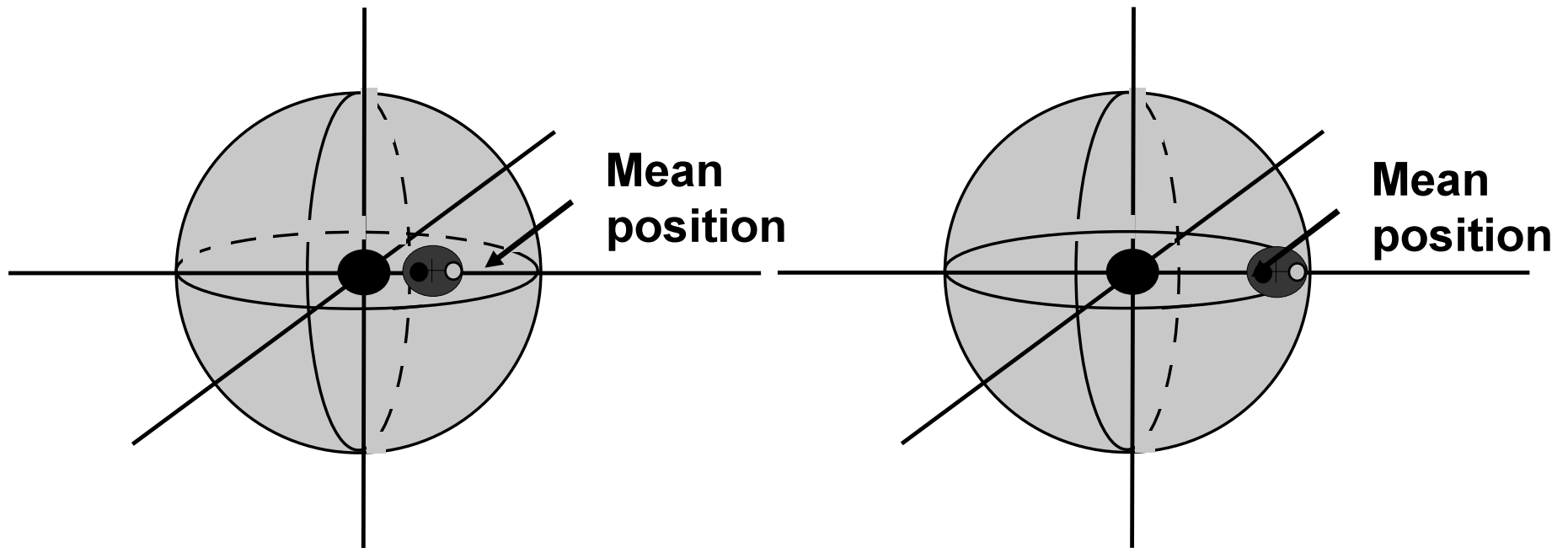
Orientace CT v jádrech buněk

- 1) Buněčná jádra rotujeme tak, abychom dostali CT na jednu osu
- 2) Vypočte se střední poloha CT na této ose

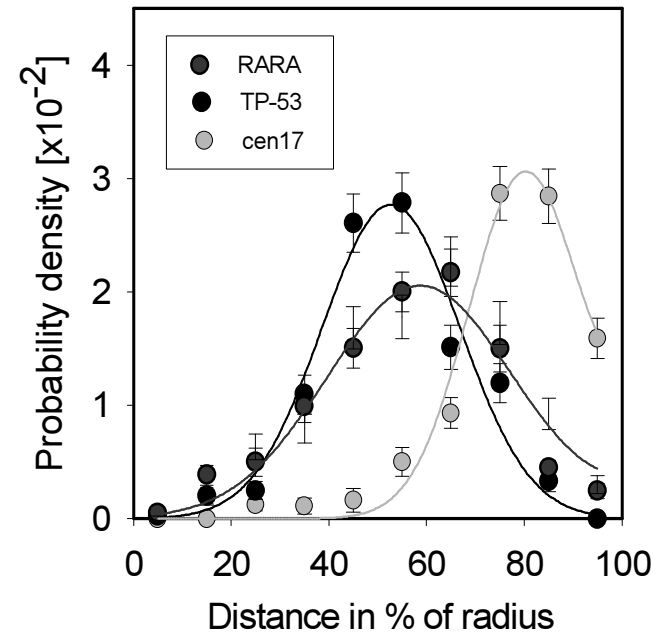
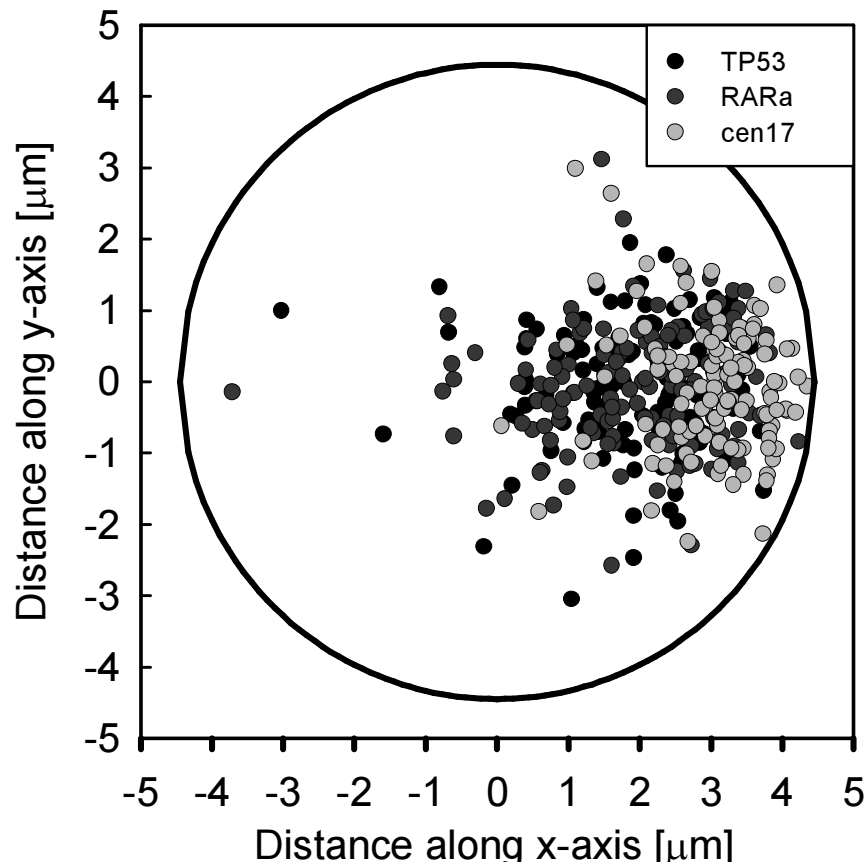

Transformace CT v jádře buňky

- 3) Těžiště CT posuneme podél osy do jednoho bodu – střední polohy
- 4) Vezmeme tenký řez jádrem kolem roviny vedoucí přes střed jádra a střed CT

Orientace CT v jádře buňky

Výše popsaným způsobem dostaneme reálné polohy genetických lokusů vzhledem k CT a také do značné míry vzhledem k jádru. Transformace odstraní fluktuace polohy genetických elementů jež jsou způsobené fluktuacemi CT uvnitř jádra

Struktura chromosomových teritorií

Závěry o nenáhodném uspořádání chromosomových teritorií:

- 1) Poměr mezi standardní odchylkou a střední hodnotou vzdálenosti mezi dvěma genetickými lokusy je v mnoha případech menší než 0.5, což je hodnota typická pro Rayleighovu distribuci.**
- 2) Úhly trojúhelníku jež vznikne ze tří genetických elementů stejného CT v jádře jsou v mnoha případech menší než 60° , tj. hodnota, kterou lze očekávat pro náhodnou strukturu.**
- 3) Pro větší počet genetických oblastí, polohy elementů ve 3D prostoru mají menší rozptyl než klastry vzniklé pro náhodně generovanou strukturu.**
- 4) Orientace jader se zviditelněnými CT a jejich genetickými elementy poskytuje důkaz o orientaci a polaritě CT.**